ત્રણ રત્નો

રત્ન ૧ લું.

જગત્‌શેઠનું ઝવેરાત

અથવા.

છુપી પોલીસ છેતરાઈ!

રત્ન ૨ જું,

એક નાની સંગ્રહપેટી.

રત્ન ૩ જું,

કામજીતેન્દ્ર વિદ્યાવિજય.

સંપાદક

ગણપતિરામ ઉત્તમરામ ભટ્ટ.

પ્રકાશક,

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે—બુકસેલર,

ત્રણદરવાજા—અમદાવાદ.

ધી "જાલી પ્રીન્ટીંગ વર્કસ."

ત્રણ રત્નો

રત્ન ૧ લું.

જગત્‌શેઠનું ઝવેરાત

અથવા.

છુપી પોલીસ છેતરાઈ!

રત્ન ૨ જું,

એક નાની સંગ્રહપેટી.

રત્ન ૩ જું,

કામજીતેન્દ્ર વિજયાવિજય.

સંપાદક
ગણપતિરામ ઉત્તમરામ ભટ્ટ.

પ્રકાશક,
મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે—બુકસેલર,
ત્રણદરવાજા—અમદાવાદ.
ધી "જોલી પ્રીન્ટીંગ વર્કસ."

પ્રસ્તાવના.

પ્રત્યેક પ્રજાની ઉન્નતિના ઇતિહાસમાં 'ભાષાસાહિત્ય' ઘણોજ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે; અને તેમાં પણ જનસમુહઉપર મુખ્યત્વે કરીને દૃઢ અસર કરનારું તો નીતિ વરધક Light Literature સાધારણ વાર્તાઓ, નાટકો, વગેરે, ના ગ્રંથોનો સર્વદા દિન પ્રતિદિન થયે જતો વિસ્તારજ હોય છે. ફિલસુફી અને ઇતિહાસ, તથા કાવ્ય અને નિબંધનાં ગહન પુસ્તકો નહિ સમજાઇ શકવાથી બાજુપર પડી રહી, સાધારણ જ્ઞાન અને બુદ્ધિનાં મનુષ્યો—એટલે પ્રજા મંડળનો એક ઘણો મોટો ભાગ—સામાન્ય રીતે પોતાને રસ પડતી અને આનંદ આપતી વાર્તાઓની ચોપડીઓ ઘણીજ ખુશી અને ઉત્સાહથી વાંચે છે: પરિણામ એ થાય છે કે જ્યારે પ્રજા સમુહ ઉપર તાત્કાલિક અસર કરવાની જરૂરીઆત જણાય છે ત્યારે ઉપર સુચિત સુત્રને અનુસરીનેજ પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. અત્યાર સુધીના જગતના ઇતિહાસ ઉપરથી પણ સારી રીતે સિદ્ધ થઇ શકશે જ કે જનમંડળના ઉપર સામાન્ય અસર કરનાર—સાધારણ લોકો વાંચી સમજી શકે એવા વાર્તાઓ અને નાટકોજ છે. વળી પ્રજા વર્ગનોજ ઘણો ભાગ સામાન્ય કેળવણીથીજ સંતુષ્ટ રહે છે; તેને વધારે ઉંચા પ્રકારનું જ્ઞાન ખાતના ઉદ્યોગની પ્રવૃત્તિને લીધે સામાન્ય રીતે સુસાધ્ય હોયજ નહિ. તેમ તથા તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલું હોય તો પણ આખા દિવસની મહેનત પછીના વિશ્રાન્તિના સમયમાં સાધારણ નિયમ પ્રમાણે મનુષ્યો ગહન વિષયોના મહાન્ ગ્રંથો કરતાં તાત્કાળિક સુખ અને ગમ્મત આપતી સાદી, સારી સારી વાર્તાઓની ચોપડીઓને વધારે પસંદ કરે છે, એ સિદ્ધજ છે.

હવે અહિં આપણે એટલુંજ જોવાનું કે એટલી મોટી અસર લોકોના ઘણા મોટા વિભાગ ઉપર કરનારાં પુસ્તકો તેમના હાથમાં મુકવા લાયક છે કે નહિ? ઘણા વિદ્વાનો Sansational—મનોવેધક, લાગણીઓને વ્યાકુળ કરે એવી ચોપડીઓને પણ અનીતિવાળાં પુસ્તકોની સાથેજ સામેલ રાખી, ધિક્કારે છે. અનીતિ પ્રચલિત કરતા ગ્રંથો તો હમ્મેશાં બંધજ થવા જોઇએ; અને તેને માટે સબળ કારણો પણ છે; પરંતુ મનોવેધક પુસ્તકોના સ્વીકારને માટે હજુ કાંઇ

પણ નિર્ણય થયેલો નથી. અને સામાન્ય રીતે હાલતો તેમ થઇશકે તેમ પણ નથી. તો પણ તે બને પ્રકારના ગ્રંથોને દુર કરી, નીતિમય અને ગમ્મત ઉપજાવે એવી નિરદોષ વાર્તાઓનાં ઘણીજ ઓછી કિંમતે લોકોને અપાઇ શકાય એવાં પુસ્તકો બહાર પાડવાનો અમારો ઘણા વખતથી આશય હતો અને આજ તેનો પ્રથમ પ્રયાસ ગુર્જર બન્ધુઓ સમક્ષ મુકી શકાય છે તેથી તે અમને તો ખરેખરો આનંદ ઉપજાવયા વિના રહે એમ છેજ નહિ.

આ પુસ્તકમાં આપેલી ત્રણ વાર્તાઓમાંથી પ્રથમ બે ઇંગ્રેજી વાર્તાઓના અનુકરણ રૂપ છે; અને ત્રીજી, જૈન બંધુઓના ધર્મ—સાહિત્યમાંથી લીધેલી આખ્યાયિકારૂપ છે. ત્રણે વાર્તા કોઇ પણ મનુષ્યને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન ઉપજાવ્યા વિના રહે તેમ નથી. આ ત્રણે વાર્તા-રત્નો અમને બહાર પાડતાં જે આનંદ થાયછે તેનાથી પણ વિશેષાધિક આનંદ આપવાનું સુજ્ઞ વાંચક ગ્રાહકોના હાથમાંજછે અને તે એ છે કે તેમણે સર્વેએ આ વાર્તાનો યોગ્ય સ્વીકાર કરવો અને આવી વાર્તાની પ્રસિદ્ધિ જરૂરની છે કે નહિ તે તથા કાંઇ સુધારા વધારાની આવશ્યકતા હોય તો તે વિષે તેમના પોત પોતાના વિચાર અમારા ઉપરે લખી મોકલવાની કૃપા કરવી.

પ્રકાશક.

ત્રણ રત્નો.

જગતશેઠનું ઝવેરાત;

અથવા.

છુપી પોલીસ છેતરાઈ!

(પ્રથમ રત્ન.)

"જગતશેઠ, ઔરંગાબાદ"—એ નામનું કાર્ડ એક ભાડુતી વિકટોરીયા (બગી) વાળાએ રતીલાલ નામના ખાનગી ડિટેક્ટિવ (છુપી પોલીસનું કામ કરનાર)ના હાથમાં લાવી મુક્યું. રતિલાલ જે પોતાની ઓફીસમાં એક આરામ ખુરશી ઉપર પડ્યો પડ્યો બીડી પીધા કરતો હતો તે, આ કાર્ડ જોઇ ચમક્યો, જાગરૂત થયો અને પછી જરા વિચાર કરતો હોય એમ મનમાં ને મનમાં બબડ્યો, "જગતશેઠ? હા. હા. ઠીક એતો પેલો ઔરંગાબાદનો શેઠિયો, જે પ્રાચીન લેખો વગેરેની શોધમાંજ પડ્યો રહે છે તે જ હશે. પરન્તુ એ અહિં ક્યાંથી?—પણ હા. કાશ્મીર તરફ કાંઇક નવા લેખ જમીન ખોદતાં જડ્યા છે, અને તે જોવાને એ થોડેક દિવસમાં જવાનો છે એમ પેપરમાં વાંચ્યું હતું ખરૂં."

"શેઠ, બ્હાર ઉભા છે, સાહેબ!" તે ગાડીવાળાએ કહ્યું.

"ત્યારે તેમને અંદર મોકલોને," રતિલાલે જવાબ આપ્યો, અને અંદર આવતા તે શેઠિયા સાથે "શેક હેન્ડ" કરી. તેને એક સારી ખુરશી ઉપર બેસાડ્યો.

જગતશેઠ દેખાવે ઠીંગણો હતો, તેણે કાશીશાઇ (ઘાટની) સફેત પાઘડી માથે પહેરી હતી તથા આખું શરીર એક મોટા ખુરાનકોટથી ઢાંકી દીધું હતું. આંખે સોનેરી જુરાં ચશ્માં પહેરેલાં હતાં, અને પગમાં ઉંચી કિમતનાં વિલાયતી બુટ ચળકયા કરતાં હતાં. તેણે મોંયે મોટા થેઞીઆ રાખેલા હતા તથા કપાળે એક ઘટાદાર ત્રિપુંડ તાણેલું હતું.

"રતિલાલ આપનુંજ નામ ?" પુછ્યું. "હાજી" તે ડિટેકિટવે જવાબ દીધો, "મારા સરખું કાંઇ કામકાજ હોય તો ફરમાવો સેવક હાજરજ છે."

"ઠીક, ત્યારે. મને વધારે નવરાશ નથી. હું આજ સાંજની ટ્રેનમાં એક લાંબી મુસાફરી ઉપર જાઉં છું."

"હા જી." રતિલાલે જવાબ દીધો, "આપ કાશ્મીર તરફ જવાના છો, એમ મેં સાંભળ્યું હતું."

"હેં!" જગતશેઠ આશ્ચર્ય પામતો હોય તેમ બોલી ઉઠયો, "ખરેખર! એ પણ તમે જાણી ગયા? નકકી તમારા ડિટેકિટવોથી કાંઇ પણ વાત છુપી રાખવી અશકયજ છે."

રતિલાલે પોતાને શી રીતે ખબર મળી હતી તે જણાવ્યું નહિ તેણે ગાત્ર માથુ નમાવ્યું.

"ઠીક. ત્યારે, મી. રતિલાલ! મારે પણ તમારી પાસે મારી મુસાફરીને લગતી બાબતને માટેજ આવવું પડયું છે. મારી 'વાઇફ' —મારી સ્ત્રી —શેઠાણી કુંજલતા મારા કરતાં નાની—ઘણી નાની ઉમરની છે! વળી, ખરૂં કહેવડાવો તો, શેઠાણીને પ્રાચીન લેખોના શોધની કાંઇ પણ કિંમત નથી, તેમ તેને તેમાં કાંઇ રસ પણ પડતો નથી. તેથી ઘેર રહેવાની છે. તેને જરા ગમ્મત તથા મોજશોખ વધારે પસંદ છે,—પણ તેમાં કાંઇ હું તેનો દોષ કહાડતો નથી; પરન્તુ, જ્યારે કોઇ માણસ જાણે છે કે તેની સ્ત્રી તેના કરતાં ઘણી નાની છે અને વળી તે તેને કેટલોક વખત એકલી મુકી દુર—દેશાવર તરફ જવાની તઇયારીમાં છે, ત્યારે તેને પોતાની 'વાઇફ' વિશે ઘણીજ ખાત્રી તો—હેં!" શેઠે જરા વક્રોક્તિ સુચક મ્હોં મલકાવ્યું.

તે ડિટેકિટવ ખુરશી ઉપર પડયો પડયો પોતાના બંને હાથ ઉપર માથુ ટેકવી બધુંયે લક્ષ પુર્વક સાંભળ્યા કરતો હતો, તે ૧.નમાં

બબડયો,—" અદેખાઇ !" વળી જાણે મહા મોટા વિચારમાં પડ્યો હોય એમ દેખાવ કરી, "ખરેખર, વહેમ અને અદેખાઇજ અમારા ડિટેક્ટિવોની ધંધાને દયણું પુરૂં પાડે છે !"—મનમાં બોલી, લક્ષપુર્વક સાંભળવાનો ડોળ કરી, તેણે માથુ હલાવ્યું.

"આવી તેવી વાતો હોઠ બહાર કહાડવી, એ જરા—બહુ કઠિન થઇ પડે છે," રતિલાલે કહ્યું; "અમને ડિટેક્ટિવોને ઘણી ઘણી પ્રકારના—વિચિત્ર કેસોનો પણ અનુભવ મળે છે" રતિલાલે કહ્યું; "તેથી આપે ખાત્રી રાખવી કે આપ જે કહેશો તે હમેશાં છુપુંજ રાખવામાં આવશે."

જગતશેઠને કાંઇક ખાત્રી થઇ હોય એમ દેખાયું.

"ઠીક," તેણે જણાવ્યું, "ત્યારે સાંભળો. હું શેઠાણીની ચાલ ચલગત ઉપર નજર રાખવાને ઇચ્છું છું, અને તે કામ સારૂં તમને રોકવાનો મારો ઇરાદો છે—હું તમને દર મહિને સો રૂપિયા આપીશ. કયેમ ત્યારે, કહો તમે આ કામ માથે લેશો ?" રતિલાલ વિચારમાં પડયો હોય એમ જણાયો; થોડીવાર વિચાર કર્યા પછી તેણે કહ્યું, "આ જરા વિચિત્ર અને ઘણીજ સંભાળથી કરવા જેવું કામ છે. પહેલું મારે એટલું તો જાણવું જોઇએ કે તમને કોઇના ઉપર શક છે ?"

"માત્ર કાંઇકજ," શેઠે જવાબ દીધો; "શેઠાણીના એક ઓરમાનો છોકરો ઘણું ખરૂં અમારે બંગલેજ રહે છે. અને હમણાં હું પરદેશ જાઉં છું, એટલે તો વખતે તે ત્યાંજ પણ રહે."

"ઠીક, પણ શેઠાણીના મનમાં કોઇ પણ પ્રકારનો શક ઉત્પન્ન થયા શિવાય હું ત્યાં રહી કેવી રીતે તપાસ રાખીશ ?"

"અહા ! હાહા !" આ શંકાશીલ માણસ ખડખડાટ હસી પડયો; "શાન્તિસદન—બંગલામાં ખાસ રહેવાનેજ મોકલું છું, કેવખતે મારી ગેર હાજરીનો લાભ લઇ કોઇ લુંટારા કે ચોર ધાડબાડ પાડે તો તમે કામમાં આવો. દહાડે અથવા રાત્રે બંગલાના કોઇ પણ ભાગમાં જવા આવવાની ગમે તે તાળુ અથવા કળ ઉઘાડવાની—તથા ગમે તે વખતે બંગલામાં, અથવા બંગલાની બહાર ફરવા જવાની હું તમને રજા આપું છું. એટલે સમજ્યા ને ?—તમે તપાસ કરી શકશો."—

તે ડિટેક્ટિવે આ બંને ખટપટના દાવ પેચ પ્રથમથીજ થઇ

ગયાથી પોતાની મહેનત ઓછી થતી જોઇ, અને તેથી જરા ખોટું લાગ્યું હોય તેમ, સ્વાભિમાનથી બોલ્યો " એ બધું કહેવામાં તો ઠીકજ છે તો, પણ કરતી વખત તેમાંથી હજાર ફણગાં ફુટશે. "

" હારતો પણ ત્યારે તમારી પાસે શું કામ આવ્યો હોઇશ ? મને ખાત્રી છે કે તમે ગમે તેવી હરકત હશે તો પણ તે દુર કર્યા વિના રહેશો નહિજ. હું મુંબાઇથી આજ જાઉં છું તમે કાલે ઔરંગાબાદ જશો ને ? "

" હા. હું ધારૂં છું કે હું જઇ શકીશ. અને તમે શેઠાણી કુંજલતા ઉપર એકાદ ચીઠી લખી આપશો તો ઠીક પડશે."

" નારે ના. મને એ બાબત તમારા કરતાં વધારે માહેતી છે એમ કહેજો કે છેક ઉપડતી વખતજ મેં તમારી સાથે ગોઠવણ કરી. "

"પણ કદાચ આપનાં વાઇફ (પત્ની)—"

" મારી વાઇફ તો મારી કાળજીને—તેને વિશેની ફિકરને માટે ઉલટી આભારી અને ખુશી થશે. હું 'મેઇલ'માં જાઉં છું આજના પેપરમાં કદાચ તમે મારૂં નામ પણ કાશ્મીર જનારા તરીકેનું વાંચશો. તમારે કાંઇ પ્રથમથીજ ખર્ચને માટે જોઇશે ? એમ હોય તો આ પચીશ રૂપિયાની નોટ સ્વીકારવાની મહેરબાની કરશો. "

" થેન્કયું—મોટો આભાર થયો, શેઠ સાહેબ ! જો કે તેની કાંઇજ જરૂર નહોતી. પણ મને લાગે છે કે, જો તમે તમારાં 'વાઇફ' '(પત્ની)'—ઉપર એકાદ ચિઠી આપી હોત તો વધારે સારૂં "

" નારે ના, એ બાબત હું વધારે જાણું છું. પણ જો તમે નજ જઇ શકો તેમ હોય તો —"

" ના. ના. મારાથી ન જવાય એવું હાલ કાંઇ કામ નથી; પણ—"

" મારા સાહેબ ! તમારૂં ' પણ ' તો થોડા વખત ઉપરજ મેં બંધ કર્યું છે, એમ હું ધારૂં છું; હવે તમે કાલેજ જાઓ. ખરેખરી જાગૃતિનું કામ છે. જો જો, મી. રતિલાલ ! તમારી આંખમાં કોઇ ધુળ ન નાંખી જાય; સંભાળજો ! "

તે ડિટેકિટવે પોતાની શક્તિનું સુચન કરતું, એવી તો રીતે મોં મલકાવ્યું કે તેથી જગતશેઠ ઉપર પણ જાણે કાંઇ મોટી અસર થઇ ન હોય એમ, તેણે પણ મોં મલકાવ્યું.

" એ તો ઠીક. પણ, સાહેબ ! એક વાત પૂછવાની રહી ગઇ છે; હું તમને કયે સરનામે લખું. ? "

" અરે ! ફિકર નહિ કરતા; એ બાબત હું સઘળી—જોઇતી ગોઠવણ કરીશ. "

" હા. હા. ઠીક. ત્યારે તો આપ મારા ઉપર 'શરનામું 'લખી મોકલશો. "

" આહા ! " જગતશેઠ ખડખડાટ હશી પડયો, " હું જ્યારે આવવાનો હોઇશ ત્યારે તમારા ઉપર તાર કરીશ. "

" આપ આપ પાછા આવવાના છો ? "

" હાસ્તો. જાઓ, મારા ભાઇ ! તમે એટલુંયે સમજી શકતા. નથી કે આ મુસાફરીએ જવાનો તો બધો મારો ઢોંગજ છે. હું અહિંથી તો આજ સાંજે ' બીબી. ' રેલ્વેમાં જરૂર ઉપડી જઇશ પણ જે સ્ટેશનેથી બનશે ત્યાંથી જી. આઇ. પી. ને રસ્તે પાછો તરત મુંબાઇમાં એકાદ પખવાડિયામાં તો આવીને ઉભો રહીશ "

ડિટેકિટવ જરા નિરાશ થયેલો દેખાયો આ શેઠિયો તો ધાર્યા કરતાં પણ વધારે પાકો નિકળ્યો. એકજ પખવાડિયું !—અરે, તેણે તો પોતાના મનમાં છ એક મહિનાનું કામ નીકળ્યાનુંજ ધાર્યું હતું.

"હું મુંબાઇથી તમને તાર કરીશ અને વેશ બદલીને ઔરંગાબાદ ચાલ્યો આવીશ. હું જાણી જોઇને જરા મોડો આવીશ; એટલે બધા ચાકર નફર સુઇ ગયા પછી તમે દરવાજો ઉઘાડી મને તમારા ઓરડામાં દાખલ કરજો. પછી ત્યાં નિરાંતે આપણાથી વાતો પણ થશે, અને બનેલી બધી નવા જુની મને તમે જણાવી શકશો. વળી, પછી પાછી જરૂર પડશે તો બે ત્રણ મહિના હું પાછો છાનો. માનો કાશ્મીરભણી જઇ આવીશ અને તમે બધી તરેહની તપાસ રાખી શકશો. ઠીક ત્યારે, સાહેબજી, મી. રતિલાલ ! કોઇપણ વખત મને પાછો આવ્યાનું સાંભળીને આશ્ચર્ય પામતા નહિ. સાહેબજી !" કહી જગતશેઠ ચાલતો થયો.

"અરે !" રતિલાલે વિચાર કરવા માંડયો, "ખરેખર ! મને તો ગોખણિયા પોપટિયા પંડિતો અને પ્રાચીન લેખ વગેરે શોધવાનો લવારો કરનારા પોથાં થોથાંવાળા દાંભિકો ઉપર ખરેખરો તિરસ્કારજ હતો; પણ આ માણસની બુદ્ધિને તો પુરાતન લેખોને જરાયે કાટ લાગેલો જણાતો નથી. નકિ, આ શેઠ તો ડિટેકિટવ થવાનેજ લાયક

છે; અને જ્યારે શેઠાણી જાણતાં હશે કે જગતશેઠનું ભૂતકાળનું સાહિત્ય ખોળવામાં ગુંથાયા છે, ત્યારે ખરે ! આ સાહેબની નજર તો ચોતરફ વ્યાવહારિક વર્તમાનઉપર પણ ફરતીજ દેખું. વળી, કાશ્મીરની મુસાફરીનો વિચાર પણ ઉમદાજ છો–પણ એ જરા વિચિત્ર માણસતો જણાય છેજ; કારણ, બીજા માણસો જે વાત 'જાણી ન જાણી' કરવા ચાહે છે, તે ખોળી કહાડવામાંજ એને ગમ્મત મળતી દેખાય છે. ગમે તેમ હો. મારૂં કામ મારાં 'ધરાકો' ના હેતુ શોધી કહાડવા કરતાં, જે કામ કરવા મને રોકયો હોય તેમાં વધારે લક્ષ દઇને તપાસ કરવાનું છે."

તેણે પછી પોતાના કારકુનને બોલાવી, પોતાની પાસે જે જે અપૂર્ણ રહેલાં કામ હતાં તેમાં જે જે કરવાનું બાકી રહ્યું હતું તે બાબત યોગ્ય સૂચનાઓ આપી; અને તેને જણાવી દીધું કે "જો મારૂં બહુજ અગત્યનું કોઇને કામ હોય તો, 'ઔરંગાબાદ, શાન્તિસદન"–નામનો તાર કરીશ એટલે હું જ્યાં હોઇશ ત્યાં મને તે મળી રહેશે."

* * * * *

બીજે દિવસે સ્હાંજે રતિલાલ એક ભાડુતી સિગ્રામમાં બેશી 'શાન્તિસદન'–બંગલા આગળ આવી પ્હોંચ્યો. પોતાનું નામ અગર ધંધો પુછતાં, તે જણાવવાની ના કહી તેણે દરવાનને 'શેઠાણીનું કામ છે, એમ જણાવ્યા ઉપરથી તે જરા ખંચકાયો તો ખરો; પણ પછી અંદર જઇ, કેટલીકવારે બહાર આવી, તેને એક નાની કોટડીમાં તે લઇ ગયો, જ્યાં એક બાવીશેક વર્ષનો કદાર જુવાન તેની રાહ જોતો બેઠો હતો.

"તમારે શેઠાણીસાહેબનું કામ છે ?" તે જુવાને પુછ્યું. અને તેને જોતાંજ રતિલાલે મનમાં અડસટો બાંધ્યો કે 'આજ શેઠાણીના મામાનો છોકરો !' "પણ તમે તમારૂં નામ નિશાન કાંઇજ બતાવ્યું નહોતું તેથી શેઠાણીએ તમારે શું કામ છે તે પૂછવાને મને મોકલ્યો છે. માટે, હવે મને કહેશો કે તમારે શું કામ છે ?"

"મારા કામનું સ્વરૂપ એવું છે," રતિલાલે કહ્યું. કે "મારૂં નામ તથા ધંધો, ચાકર નફરના જાણવામાં ન આવે તો સારૂં–એમ ધારીનેજ મેં કહાવ્યું નહોતું. તમને કહેવાની તો કાંઇજ હરકત નથી; આ રહ્યું મારૂં કાર્ડ જરા તે લઇ જઇને શેઠાણી સાહેબને મારૂં ના-

મ જણાવશો તો હું આપનો આભારી થઇશ. એમને જરા એમ પ-ણ જણાવવાની મહેરબાનીની કરજો કે મને ગઇ કાલે જગતશેઠ મળ્યા હતા અને તેમની ખાસ ભલામણ ઉપરથીજ હું અહિં આવ્યો છું. તે યુવાન ડિટેક્ટિવના નાગના નિશાનવાળું 'કાર્ડ' વાચતાં આશ્ચર્ય પામ્યો હોય એમ જણાયો.

"તમે કહોછો કે શેઠજીને તમે કાલે જોયા હતા?"

"હાજી, એ અમદાવાદ તરફ જવાને ઉપડી ગયા તે પહેલાં આસરે અરધા કલાક ઉપરજ."

"હું શેઠાણીને તમારૂં નામ જણાવું છું" તે યુવાને કહ્યું: "જો કદાચ તમને અહિં, યોગ્ય આદરસત્કાર ન હોય તો, તેને માટે ત-મારે એટલું તો કબુલ કરવુંજ પડશે કે, તમારો દેખાવ જરા શક ઉત્પન્ન કરે એવો હતો; પણ તમારા કહેવા ઉપરથી લાગે છે તે પ્ર-માણે જો તમે જગતશેઠનીજ સલાહ પ્રમાણે ચાલતા હો તો, શે-ઠાણી સાહેબને તમે મળી શકશો."

એમ કહી તે, તે ઓરડીમાંથી બહાર ગયો અને થોડીવારમા એક ખુબસુરત નવયૌવનાને સાથે લેતો આવ્યો. અને "લત્તાબ્હેનાં આ રતિલાલ, મુંબાઇના સુપ્રસિદ્ધ ડિટેક્ટિવ છે" કહી, બહાવરે જ-વાનું કરતો હતો એમાં તેણે કહ્યું, "બિહારી! અહિં રહેને. રતિ-લાલજીના અહિં સુધી આવવાનુ કારણ તું પણ સાંભળ!"

"ટુંકામાં પૂછો તો, "શેઠાણી સાહેબ!" તે ડિટેક્ટિવે કહેવાનું શરૂ કર્યું, "ગઇ કાલ સાંજે જગતશેઠ મારી ઓફીસમાં આવ્યા હતા. તે મણે મને જણાવ્યું કે 'મારૂં કાશ્મીર તરફ જવાનું કારણ સુપ્રસિદ્ધ છે, અને હું બંગલે નહિં હોઉં ત્યારે વખતે ચોર અગર લૂંટારા ધાડધાડ પાડે, તે માટે હું બહાર મુસાફરી કરૂં તેટલા દિવસ તમને 'શાન્તિસદન' માં રાખવા એવો મારો ખાસ વિચાર છે, અને હું પણ તે વાત કબુલ કરી અહિં આવ્યો"

"જોયું બિહારી?—કેટલી બધી અહિંને માટે કાળજી છો" કુંજલતા બોલી ઉઠી, "મારા મનમાં કે એ ગયા ત્યારે તો એમના મગજમાં જુના લેખનાં કાગળિયાં શિવાય બીજું કાંઇક નહિ હોય. પણ જો—"

"હા, બેશક કાળજી હોય એમ તો લાગેજ છે," તે યુવાને જવાબ દીધો, "હું ધારૂં છું કે રતિલાલ! તમને શેઠજીએ કાગળ તો આપ્યોજ હશે."

" ના જી " રતિલાલ ઉતર વાળ્યો, " મેં તો એમને તેમ કરવાને ખાસ વિનંતી કરી પણ એ વાત તો તેમના ખ્યાલમાંજ ન આવી. મેં જ્યારે વધારે આગ્રહ કર્યો ત્યારે તો તે ઉલટા કાંઇક ચીડાયા હોય એમ લાગ્યું અને મને તો એમજ કહી ચાલ્યા ગયા કે " મેં કહ્યું છે તે શેઠાણીને જણાવી દેવું. "

" હા. હા. એમનો એજ સ્વભાવ છે, " શેઠાણીએ વચનમાં ટાપશી પુરી, " અરે ! એમના મગજમાં એક વાત ઠસી, તેની સામે તો થઇ શકાયજ નહિ. "

" એ તો ખરૂં. " બિહારીલાલ વચમાં બોલી ઉઠયો, " એ તો ખરૂં, પણ આ ગૃહસ્થ રતિલાલજ છે એમ શી ખાત્રી થાય ? કદાચ ખોટું નામ ધારણ કરીને કોઇ ઠગારોજ આવ્યોજ હોય. અથવા જે ચોરને પકડવા આવ્યાનું તેઓ કહે છે તેજ એ હોય તો શું ? "

રતિલાલને જરા ગુસ્સો તો આવી ગયો પણ તેને લાગ્યું કે બિહારીલાલ ખરૂં કહે છે. '

" હું તો એમ ધારૂં છું " તેણે કહ્યું " આજની રાત રતિલાલજી આપણી ધર્મશાળાની મેડીઉપર મુકામ રાખે; અને આવતી કાલે હું અને એ સાહેબ બંને જણ મુંબઇ જઇ બરોબર તપાસ કરીશું. અને જો તપાસમાં તેમનું કહેવું ખરૂં માલમ પડશે તો પછી અહિં મારી સાથે પાછા આવીને શેઠ સાહેબે આપેલું કામ ઘણી ખુશીથી કરે કેમ રતિલાલજી ! આ રસ્તો ઠીક લાગે છે ને?"

રતિલાલને આ દરખાસ્તનું વ્યાજબી પણું તો કબુલ કરવું પડયું પણ તે ઉપરથી આ શેઠાણી કુંજલતાના ' બિહારી ' વિશે તેને કાંઇ ખાસ સારો અભિપ્રાય બેઠો નહિ; અને એના મનમાં એવી ખાત્રી અડધી-પડધી તો થઇ પણ ગઇ કે ' આ બંને જણનો ભાઇ બ્હેનનો સંબંધ માત્ર નામનોજ છે. ' પણ આમ તપાસ કરવાનું ઠરયુ તેથી તો એને વધારે શાન્તિ થઇ કે હવે નિરાંતે-જેમ ધારે તેમ વર્તીને પણ-એ બંને જણનાં સઘળાં કરતુક ખોળી કહાડી શકાશે.

* * * * *

બીજી રહાજે ' શાન્તિસદન '—બંગલામાં તેને એક ભવ્ય સુન્દર ઓરડામાં ઉતારો આપવામાં આવતો હતો તેની ના કહી,

એક નાની સરખી ઓરડીમાં તેણે પડાવ નાંખ્યો. તેના કહેવા ઉપરથી એમ બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું કે, તેને મુંબઈથી પોતાના ગેરહાજરીના વખતમાં ઘર ખરચનો હીસાબ રાખવા તથા ઘર વગેરે સંભાળવા શેઠે ખાસ મોકલેલો હતો. તે ઘરમાં ગમે તે ઠેકાણે જઇ શકતો; અને રાતે ભટકતો જણાય તો તેનું કારણ પોતાને ઉંઘમાં હીંડવાની ટેવ છે, એવું આપતો. તે બધાંની સાથેજ જમતો; આસપાસનાં ખેતરોમાં સ્વેચ્છાએ રખડતો; શહેરની દરેક વીથીમાં જાણીતો થઇ ગયો હતો; અને શહેર જરા દુર હોવાથી પાસે જે ધર્મશાળાઓ વગેરે હતી તેમાં આવી પડતાં સાધુ સંતો તથા વૈરાગીઓ અને બાવાઓનાં ટોળામાં પણ ભાંગ, ગાંજો પીવાને બ્હાને પડ્યો પાથર્યો રહેતો. એણે જગન્નાથ—નામ ધારણ કર્યું હતું અને થોડા વખતમાં ચાકરો, માળી, દરવાન વગેરે સાથે એવો તો હળી ગયો, કે બધાં એનાં વખાણ કરતાં રસોઇ કરનાર 'મહારાજ' તો એના ઉપર ફિદા ફિદા થઇ જતા !

પાંચ સાત દિવસ ગયા પછી, દરવાન અને 'મહારાજ' રતિલાલની સાથે બેશી બીડીઓ પીતા હતા; હવે તો તે બધામાંથી નવા માણસ તરફનું અતડાપણું તદ્દન જતું રહ્યું હતું, તેથી તેણે ધીમે ધીમે શેઠના ગૃહ સંસારની વાતોમાં તેમને ઉતાર્યા. " આ જગો તો ફક્કડ છે, કેમ મહારાજ ! " રતિલાલે કહ્યું, " મને તો એજ નવાઇ લાગે છે કે આવું મકાન અને ઘરનું સુખ મુકીને શેઠજીને પણ દૂર—ખુણામાં પડેલા કાશ્મીરમાં રખડવું કેમ ગમતું હશે ? "

"અરે એ તો જુના લેખ અને જુની વસ્તુઓ પાછળ એવા તો ગાંડા થઈ ગયેલા છે કે એમને બીજું કાંઇ સુઝતુંજ નથી; ખરૂં કહેવડાવો તો એમને દુનિયાંદારીનું કાંઇ ભાનજ નથી," મહારાજે જવાબ દીધો,

"આહા !" તે ડિટેક્ટિવ બોલી ઉઠ્યો, "પણ મને તો લાગે છે કે એમના જવાથી કાંઇ તમને ખોટું થયું હોય એમ જણાતું નથી. હું તો ધારૂંછું કે આ બંગલો રંગાવવાના વિચાર ચાલે છે અને ગમ્મત કરવાની ગોઠવણો થાય છે તે સહુ ઉપરથી—શેઠજીના ગયાથી તમે બધાં કાંઇ શોકમાં હોય એમ તો જણાતું નથીજ."

થોડા વખતમાં અહિં કેટલાક મેમાન પણ આવવાના છે;

અને શેઠાણીના પિયરમાં એમના કોઈ દૂરના સગાને ઘેર લગન પણ આવતા અઠવાડિયામાં થવાનું છે."

"ત્યારે તો શેઠાણી સાહેબ શહેરમાં જશે."

"હાસ્તો, વળી એમનાં બ્હેન જે મદ્રાસ પરણ્યાં છે, તે પણ અહિં આવવાનાં છે અને બંગલામાંજ ઉતારો કરશે."

"ત્યારે એ બધાંની સાથે બિહારીભાઈ પણ જશેજ તો!" રતિલાલે પોતે કાંઈક વધારે જાણતો હોય એવો ડોળ કરી કહ્યું.

"હા." મહારાજે જવાબ દીધો, "શેઠ હોયછે ત્યારે તેઓ પણ એમને તો આગ્રહ કરીને લઈ જવાના. શેઠ નથી એટલે તો ઘરના કોઈ મોટા માણસ તરીકે પણ જવું પડશેજ; બાકી એમને ઘણું ખરૂં તો એમ જવુંજ ગમતું નથી."

રતિલાલે ક્યડાગીમાં એવી તો રીતે મ્હોં મલકાવ્યું કે તે જોવા છતાં મહારાજ તેનો અર્થ સમજી શકયો નહિ.

"તમને તો ખબર નહિ હોય," મહારાજે વ્યાખ્યાન આગળ ચલાવ્યું, "શેઠાણીના બાપ બિહારીભાઈના વાલી હતા અને તેમને પોતાના ઘરમાંજ ઉછેર્યાં હતાં, તેથી એમને અને શેઠાણીને કુસમાં ભાઈબ્હેન કરતાં પણ વધારે બને છે. શેઠ ગામમાં હોય ત્યારે પણ ઘણુંખરૂં બિહારીભાઈને અહિં બંગલેજ આગ્રહ કરી-કરીને રાખેછે."

"આહા!" રતિલાલ વિચારમાં પડયો, "આ પ્રમાણે કરવામાં એની કાંઈ લુચ્ચાઈ તો નહી હોય?"

તેણે પુછ્યું, "શેઠાણી, શેઠસાહેબ કરતાં બહુ ન્હાનાં હોય એમ લાગેછે, ખરૂંની?"

"હા. ઘણાં ન્હાનાં!" મહારાજે ઉત્તર દીધો, "પણ શેઠજી ઉપર તો એમને બેહતમ વ્હાલ છે. અરે! આ જુના લેખ શોધવા વગેરેને માટે શેઠ સાહેબને જે માન મળે છે, એમાંતો તે એટલાં રાજી થાય છે કે કાંઈ કહેવાની વાતજ નહિ ને! અને એ તો શેઠની સાથે કાશ્મીર પણ જવા તૈયાર થઈ ગયાં હતાં, તે શેઠે માંડ માંડ રોકયાં."

રતિલાલ ખરેખરો અચંબો પામ્યો હોય એમ દેખાયું.

"કેમ ખરૂંની, રામા?" મહારાજે દરવાનને પુછ્યું.

"હા. હા. ખરે, ભાઈ સા'હેબ!" રામાએ જવાબ દીધો, "એ તો શેઠજીના ઉપર ફિદાફિદા થઈ જાય છે, અને શેઠની તો

એ કાંઇ ગણત્રીમાંએ નથી. એમને તો—એ ભલા ને એમનાં જુનાં પોથાંપોથાં ને ફાટાંતુટાં કાગળિયાં ભલાં !"

"આહાહા !" રતિલાલે મનમાં વિચાર કરવા માંડયો, "તમારા બધાના કરતાં એને દુનિયાંદારીનું વધારે ભાન છે !—પણ આ બન્ને શેઠ અને શેઠાણી ખરેખરાં હુશિયારજ હોવાં જોઇએ, નીકર આમ ઘરનાં માણસોને પણ શી રીતે છેતરી શકે !"

"હેં ! પણ આ લગનમાં બહુ ધામધુમ થવાની કે ?"

"હાસ્તો." મહારાજે જવાબ દીધો, "ઔરંગાબાદમાં આપણા શેઠ બાદ કરતાં એ પણ સૌથી વધારે પૈસાવાળા ગણાય છે. અને તમે તો જગન્નાથભાઇ જાણતાજ હશો—નહિં જાણતા હો તોપણ તમને કહેવાની કાંઇ ફિકર નથી કે—હું કાલે મુંબઇ બિહારીભાઇની સાથે શેઠનું ઝવેરાત દુરસ્ત કરવા આપ્યું હતું તે લેવા જવાનો છું. અરે ભાઇસાબ ! એતે કાંઇ ઘરેણાં છે ! મુંબાઇનો રામકીસન ઝવેરી એની ઓછામાં ઓછી કિંમત પંદર હજાર રૂપિયાની આંકતો હતો, અને શેઠ હોય છે ત્યારે પણ આ ઘરેણાં શહેરમાં દુકાનનીજ તીજોરીઓમાંજ રાખવામાં આવે છે; અને ત્યાં કેટલી બધી ચોકથી થાય છે ને ચોકી પહેરામાં રાખે છે ! અહિં તો રાખતાજ નથી !"

"નારે ના. અહિં તે રખાય !" રતિલાલ બોલી ઉઠયો, "અરે જો એ ઝવેરાત અહિં છે એમ માલમ પડે તો લુંટ થયા વિના રહેજ નહિ ને. હેં મહારાજ ! તમે આ નગરના બંગલા જરા છેવાડા છે તેથી કોઇ દિવસ કાંઇ આટલામાં ચોરીબોરી થયાનું સાંભળ્યું છે?"

"હા એકવાર" મહારાજે જવાબ દીધો, "અને ખરેખર, એ પ્રયત્ન તો બહુજ હિમ્મતથી થયો હતો. એકાદ ચાકરની છોકરી પાસેથી બંગલે ઝવેરાત મંગાવ્યાનું કોઇએ જાણી લીધું હશે. શહેરમાં કોઇ સારે ઘેર લગન હતાં. એટલે પહેરવાને મંગાવ્યું હતું. રાતે અહિં વાળુ કરવાની ગરબડ ચાલી રહેલી એવામાં ઉતાડી બારી ઉપર નીસરણી મુકી ચોર અંદર પેઠા સારે ભાગ્યે બામવાને એમને પેસતાં જોયેલા તેણે બિહારીભાઇને ખબર કરી. ને ઉપરથી અહિં પણ કેટલાક મહેમાન ઉતરેલા હતા તે અને બાજુ એકદમ ઉપર જઇ પહોંચ્યા અને બારણું ઉઘાડયું તો અંદર બે ચારને જમીન ઉપર નાંખી તેમને એક ઠીંગણોશો પોલીસનો ડ્રેસ પહેરેલો માણસ બને

હાથથી પકડી. ઘુંટણીએ બેઠો હતો, તેણે જણાવ્યું કે 'હું આ બં ને ચોરની પાછળ પાછળ આવ્યો હતો અને તેમનીજ પાછળ બા-રીએથી અંદર પેઠી, તેમને મારા આવ્યાની ખબર પડી તે પહેલાં તો મેં એમને પકડી લીધા હતા. હું મદદને માટે બુમ પાડતો હ-તો એટલામાં તો તમે બધા આવી પહોચ્યા. હવે જાઓ, હું આ લો-કોને તમારા એકાદ બે માણુસની મદદથી ચોકી ઉપર પહોંચાડી આ વું ત્યાંસુધી એમને ખાસ જાપતામાં રાખવાની એકાદ ઓરડી કે જગો બતાવવાની મહેરબાની કરો; એ બંને ચોરને ભોંડારમાં પુરીને તાળું વાસ્યું અને કુંચી એ પોલીસના માણસે પોતાના કબજામાં રાખી. અમે તો બધા એટલા ખુશી થઇ ગયા કે જ્યાં ત્યાં એનાંજ વખાણ કરવા લાગ્યા. શેઠે પચીશ રૂપિયાની નોટ ઈનામ દાખલ આ-પી, જે થોડી આનાકાની કર્યા પછી તેણે લીધી. વાળુ વખત થઇ હતી એટલે એને અમે બધાએ આગ્રહ કરીને જમાડયો. પછી એ-ણે કહ્યું, 'મારે એ ચોરોની પાસેથી કેટલીક બાતમી મેળવવી છે, માટે જરા એમની સાથે વાતચીત કરી આવું.' અમે એને કોઇને પોતાની સાથે લઇ જવા અને એકલો ન જવા કહ્યું પણ એ વાત-ની તો તેણે ચોખ્ખી ના પાડી. તેણે કહ્યું જેટલું પોલીસને એ લો-કો કહે છે તેટલું બીજાઓને નથી કહેતા. વળી બીજો કોઇ મારી સાથે હશે તો એ બરાબર જવાબ નહિ દે, અને જો તમને મારે માટે ફિકર હોય તો આ જોઇ છે !'—તેણે એક વિલાયતી ઉંચી બ નાવટની એક 'રિવોલ્વર' (છ નળીની પિસ્તોલ) બતાવી.—'મને એમની પાસે વીશેક મિનિટથી વધારે વાર નહિ થાય.' એમ કહીને ગયો. અમે તો તે માણસની સાવચેતી અને હુંશિયારીની તથા ચો-રોની, લુંટફાટની વાતોમાં અડધો પોણો કલાક ગાળી નાંખ્યો તોપણ એ પાછો આવ્યો નહિ, અને એ શું કરે છે એમ તપાસ કરવાને કોઇ ગયું. તેના કહેવા ઉપરથી અમે બધાએ ત્યાં જઇ જોયું તો તો ચોરોએ નહિ અને પોલીસે ન મળે ! શહેરમાં ઇન્સ્પેકટરસાહેબને ત્યાં આ બાબતની ખબર કરતાં એમ નકિક જણાયું કે એ પોલિ સનો સિપાઇ બીજો કોઇજ નહિ પણ જાણીતો ચોર 'છટકતો છેલ' કહેવાય છે તેજ હતો. અને તેણે પોલીસનો ડરેસ પણ જરૂર પડે માટે ઘણું કરીને કપડાં નીચેજ પ્હેરી રાખ્યો હશે."

“બોલો હવે ત્યારે. કેમ ચાલાકી તો ખરીજને ? એ ત્રણે માણસો નાશી ગયા અને લોકો કહે છે કે 'છટકો છેલ' હજી પણ પકડાયો નથી.”

“હા. નથી જ પકડાયો, ” તે ડિટેક્ટિવે જવાબ દીધો, “ “નથી પકડાયો એટલુંજ નહિ પણ એને પકડવાને માટે એક હજાર રૂપિયાનું ઇનામ બહાર પડયું છે, ખરેખર એ બડો હુંશિયાર—” રતિલાલ બોલતે બોલતે અટકયો અને આવી બાબતોમાં પોતે માહીતગાર છે એવું ન બતાવવું. દુરસ્ત લાગતાં, આડે આવેલા શબ્દો ન ઉચ્ચારતાં બોલ્યો,—ચોર લાગે છે અને તમે કહ્યું તે ઉપરથી જણાય છે કે એવી ચાલાકી લોકોને ધાસ્તી રૂપજ થઇ પડે છે. ”

“હા.” મહારાજે કહ્યું, “ભાઇ અમને પણ ઘણીજ એ બીક હતી કે રખેને પાછો અહિં આવે. વળી એમાં અધુરામાં પુરૂં એમ પણ થયું હતું કે જેટલો વખત એ પોલીસ તરીકે અહિં બંગલામાં હતો, તેટલા વખતમાં ‘ બીજે કયાંઇ તો ચોર ં કાં નથી ?— એમ કહી તપાસ કરવાને બહાને તે આખો બંગલો દરેક ઠેકાણે ફરીને—જોઇ આવ્યો હતો. પણ શેઠજીએ ન થાય ભુંડા કે પોતે મુંબાઇ જઇને અડપાથી અવાજ કરતી ઘંટડીઓ જેને–ચોર પકડનાર —કરીને કહે છે તે બધ આવ્યા અને તે દરેક બારણે તથા બારીએ લગાડી તેમનો વીજળીના તાર બાંએકબીજાથી એવો તો સંબંધ કરી દીધો કે જો એ ફેરવીને બારણું બંધ કરયું હોય તો તેને એક જગોએ કોઇ અડે એ પ્રમાણે હજુ પણ સુધી વખત બંગલામાં થાય છે, તે તમે જાણો છો. આવાત પેપરોમાંયે જણાવવામાં આવી હતી અને તેથી કદાચ 'છટકો છેલ' એવાત જાણીને હવે ફરીથી અહિં આવવું સહી સલામતી ભરેલું ધારતો નહિ હોય.” રતિલાલ જ્યારે એકલો પડયો ત્યારે આ વાતચિતના આગલા ભાગ ઉપર ખુબ વિચાર દોડાવ્યા, અને પોતાની જાતે કરેલા તપાસનું પરિણામ પણ મહારાજે જણાવેલા વિચારને મળતુંજ આવ્યું.

શેઠાણી કુંજલતા એક પ્રેમાળ અને પતિવ્રતા પત્ની હતી એ વાત તો નક્કિજ હતી; અને બિહારી? બિહારીલાલને પણ તે પોતાના સગા ભાઇ જેવોજ ગણતી જણાતી હતી. ઘરનું દરેક માણસ જગતશેઠને દુનિયાદારીના વિષયોમાં તદ્દન અજ્ઞાન અને પોતાની ચેહ

પડીઓ અને પ્રાચીન લેખોના અભ્યાસમાંજ નિમગ્ન પારતું હતું છતાં આમાંની દરેક બાબતમાં ડિટેકિટવનો પોતાનો અનુભવ કેટલો બધો જુદો હતો?–તેને પોતાને જગતશેઠ કેટલો ચાલાક, કેટલો હુશીઆર લાગ્યો હતો?—કદાચ એ કાંઇ ગાંડો તો નહિ થઇ ગયો હોય–કોઇ પ્રકારની એમનામાં ઘેલછા તો નહિ થઇ ગઇ હોય!

રતિલાલ ખરેખરો વિચારમાં પડયો—શેઠાણીની તપાસ રાખવામાં રોકાયા છતાં શેઠ વિશે વિચાર કરવા. તપાસ કરવા લાગ્યો! પરન્તુ હાલ તો કાંઇજ વધારે માહેતી મળે તેમ પણ નહોતું—ઉપાય પણ નહોતો, સમય સમયનુ કામકરી લેશે એમ તે જાણતો હતો. હાલ તો એને ધીરજથી રાહ જોવા કરવા શિવાય બીજું કાંઇ પણ કરવાનુ નહોતુ —અને એવી પેઠે જ્યારે ધીરજ રાખી બેશી રહેવાના પણ પૈસા મળે એમ હોય ત્યારે તો માણસો તેમ કરવું ચુકે એ સંભવતુ નથી.

બીજે દિવસે ભિકારીલાલ અને મહારાજ મુંબાઇથી ઝવેરાત લઇ આવ્યા; અને તેને બીજે દિવસે રતિલાલને નીચે પ્રમાણેનો તાર મળ્યો:—

“મુંબાઇ આવી પહોંચ્યો છું. વખત સારો મળ્યો છે. આજે રાતે બારવાગે બંગલાની બહાર મળજે. સાવચેતી રાખજે. કોઈ જુવે નહિ. વેશ બદલીને આવીશ. જરૂર!

જ—શેઠ.”

“ચાલો હવે કામ કરવાનું આવ્યું ખરું! રતિલાલ મનમાં બોલ્યો, “જો એ ગાંડો હોય, તો એના ગાંડપણમાંયે ‘ઓર્ડર’ (નિયમ) તો લાગેજ છે. ગમે તેમ હો, પણ હું એને આજ રાતે મળીશ એટલે ખાત્રી થશે.”

રતિલાલને પોતાની તપાસ કરવાની સમજશકિત વિશે ઘણું અભિમાન હતું અને આ બાબતનો છુપો ભેદ જાણવાને તે એટલો તો ઉત્સુક થઈ રહ્યો હતો, કે રાત પડી ત્યાં સુધી એને જરાએ શાન્તિ વળી નહિ.

* * * *

રાતે આશરે બાર સ્હાડા બારેકને શુમારે, ‘શાન્તિસદન’ માં રતિલાલ શિવાય બીજા બધાય માણસો નિદ્રાવશ થઇ નિરાંતે આ-

ગમ લેતાં હતાં. તે વખત તે ડિટેક્ટિવે છાનેમાને બારણું ઉઘાડ્યું અને ધીમે ધીમે પગલે ચુપ ચુપ દરવાજો ઉઘાડી તે બહાર નીકળ્યો.

'કેમ છો, રતિલાલજી !' એક માણસે તેની પાસે આવીને ધીમે પણ સ્પષ્ટ અવાજે કહ્યું, 'બંગલામાં મને ગમે તેવા થોથાં પોથાંમાં જ પડી રહેનારા ધરતાં હશે અને તમને પણ કદાચ એમજ ખબર મળી હશે; પણ કહો, હું બરોબર વખતે તપાસ રાખી શકું છું કે નહિ?—બોલો હવે તમારે મને કાંઇ ખબર આપવાની છે ?'

" કાંઇ નહિ, શેઠ સાહેબ ! હું તો કાંઇ સમજીજ શકતો નથી. "

'જરા અહિં ટહાડ વહાય છે,' શેઠે કહ્યું, 'માટે આપણે તમારી ઓરડીમાંજ જઇને વાતો કરીએ. તમને કઇ જગો આપેલી છે?'

ડિટેક્ટિવે પોતે સુતો હતો તે ઓરડી જણાવી.

'ઠીક છે, ચાલો હવે તમે આગળ થાઓ હું પાછળ પાછળ ચાલ્યો આવું છું. પોતાનાજ બંગલામાં ચોરની પેઠે પેસવું એ પણ ઠીકજ લ્હેર છે ! પણ હું ઘણોજ વિચિત્ર માણસ છું ચાલો, જરા તાકીદ રાખો.'

ડિટેક્ટિવની ઓરડીમાં તેઓ પેઠા, અને શેઠ રતિલાલના ખાટલા ઉપર તેમની રજાઇ ઓઢીને બેઠા.

" બોલો ત્યારે રતિલાલજી ! એ લોકોએ તમને છેતર્યાઃ—બનાવ્યા !'

'સાહેબ, હું આપને કાંઇ પણ બાબત વીશે ખરેખરો જવાબ દઇ શકું એવી સ્થિતિમાં તો નથીજ,' તે ડિટેક્ટિવે કહ્યું.

'વધારે વખત જોઇએ છીએ, હે ? કાંઇ ફિકર નહિ, રતિલાલ ! મને કેટલીક ખબર મળી છે. મને ખાત્રીથી જણાવવામાં આવ્યું છે, કે જે દિવસ બિહારી તમારી સાથે મુંબાઇ ગયો હતો તેજ દિવસ તેણે મારૂં બધું ઝવેરાત જે ઝવેરીને ત્યાં દુરસ્ત કરવા મેં આપ્યું હતું તે મારે નામે ત્યાંથી ઉપાડી લઇ, ગિરો મુકી તેના ઉપર રૂપિયા લીધા હતા. જે વખત ઝવેરાત લેવા એ મુંબાઇ જવાનો હતો તે પહેલાં તેણે ગોઠવણ કરેલી તે પ્રમાણે, દરેક દાગીનામાંથી હીરા કહાડી લઇ તેને બદલે પાસા પાડેલા પોખરાજ વગેરે હલકી કિમ્મતનાં નંગ મુકી એણે ખરા હીરા ને નંગ દસ હજાર રૂપિયા

લઈ વેચી નાંખી, પોતાનું આઠ હજાર રૂપિયાનું દેવું એણે ગઈ કાલ વાળી નાંખ્યું વ. જે લોકોનું એને દેવું હતું, તેમને હું ઓળખું છું અને ત્થીજ તેમણે મને પોતાના ચોપડામાં રૂપિયા જમે કરેલા જોવા દીધા હતા. આ બધી વાત શેઠાણી જાણે છે એટલુંજ નહિ પણ એની સાથેની સંતલસમાં બે જણાં એકજ હોય એમ કામ કરે છે અને મારાથી છુપાવવાને પ્રયત્નો કરે છે.'

ડિટેક્ટિવ શેઠ તરફ આશ્ચર્યની દૃષ્ટિથી જોઈજ રહ્યો. આવા શાન્ત દેખાવનો માણુસ આટલો બધો કાબેલ છે, એમ કોણ જાણતું હશે? ખરે, એણે લોકોની ભાંજગડમાંજ પડવામાં ભુલ કરી હતી. ધંધોજ ખોટો લીધો હતો. એ કેવો હુંશિયાર ડિટેક્ટિવ થઈ શકત?—પણ વધારે નવાઈ એ હતી કે પોતાની હમ્મેશાંની સખત તપાસ તળેથી પણ બિહારી અને શેઠાણીનું પાપી જોડું છટકી જવા પામ્યું હતું તો તે પણ વળી કેવાં ચાલાક હશે!

પણ શેઠ સાહેબ! તમને ખાત્રીજ છે!

"હા. આસપાસના બનાવો અને વસ્તુઓનો પુરાવો મને ખાત્રીજ કરી આપે છે. પહેલું તો એ કે, બિહારીને આઠ દસ હજારનું દેવું હતું તેની હું બતાવું તેમને ત્યાં મુંબાઈમાં તપાસ કરશો તો—તમને તરતજ સપૂર્ણ માહિતી મળશે બીજું મઈ કાલેજ મેં એના લેણદારોના ચોપડા જોયા છે એ વાત પણ સિદ્ધજ છે. હવે એટલુંજ જોવાનું કે એ ઘરેણાં શેઠાણીવાળાં હતાં કે કેમ! તેની સાબીતીમાં એટલુંજ જોવાનું કે શેઠાણીને ઘણા કીમતી દાગીના મેં કરાવી આપ્યા છે: અને એ ફરી દુરસ્ત કરવા જે ઝવેરીને ત્યાં મેં મુકયા હતા ત્યાંથી એણે વહેલા ઉપાડી લઈ અડિં તો ફકત કાલેજ આણ્યા; હવે એમ ધારો કે એ દાગીના અમારા નહોતા તો તે લાવ્યો કયાંથી? આટલુંજ પણ શક લાવવાને માટે પુરતુંજ છે."

"હાજી" રતિલાલે કહ્યું 'એટલો શક રહે છે ખરો'

"તમે ખરૂં કહો છો. પણ વખતે મારી પણ ભુલ થઈ હોય શેઠાણી આ લગન વગેરેના પ્રસંગોમાં બધું ઝવેરાત બંગલે મંગાવે છે. આ વખત તે મંગાવ્યું છે કે નહિ તે તમે જાણો છો?'

'હા, સાહેબ. બિહારીલાલ અને મહારાજ આ વખત તો મુંબાઈ જઈને લઈ આવ્યા છે.'

'એમકે! ઠીક ત્યારે તો—આપણાથી આ વાત ખરી છે કે

ખોટી તેનો તરત નિવેડો આણી શકાશે. તમને ઝવેરાત–હીરા ખરા ખોટા પારખતાં આવડે છે !

' ના, શેઠ સાહેબ ! હું ખાત્રીથી કહી શકું નહિ. '

' ફિકર નહિ; મને આવડે છે તો. મારા બાપ જીવ્યા ત્યાં સુધી મારે એ ધંધો કરવો પડ્યો હતો ! શેઠાણી તો એની એજ જગાએ સુઈ રહે છે ને ? '

' હું એમ ધારૂં છું. મેડી ઉપર ચઢતાંજ જમણા હાથના ઓરડામાં. '

' હા. હા. એજ શેઠાણીના ઓરડાનું બારણું વિજળીની ઘંટડીઓવાળી દોરીથી બંધ કરવામાં આવે છે કે નહિ ? '

' ના, સાહેબ, આપના ગયા પછીથી એમની ચાકરડી ત્યાં એમના પલંગ પાસેજ સુવે છે. '

' અને ઝવેરાત એજ ઓરડામાં મુક્યું છે કે બીજે કંઇ ? '

' તેની મને ખબર નથી. '

' ઠીક છે. હું ખોળી કહાડીશ; અને જો મને જડશે તો પછી આપણે હીરા ખરા છે કે ખોટા છે તેની પરિક્ષા કરીશું '

' પણ શેઠ સાહેબ, ' તે ડિટેક્ટિવ બોલી ઉઠ્યો, ' તમે પકડાઇ જશો—અથવા તમને કોઈ ઓળખશે તો ? '

' હો! એમ થાય તોયે શું ! હેં ! મી. ડિટેક્ટિવ ! મારા પોતાના મકાનમાં તો હું ધારૂં તે કરવાને મુખ્તિયાર છું, કેમ ખરૂં કની ! "

ધીમે ધીમે, જરા પણ અવાજ કર્યા શિવાય, ધીમે પગલે શેઠ પોતાના બંગલે ચોરી કરવા ગયો અને ડિટેક્ટિવ એટલે પડ્યો.

રતિલાલને જરા એમ લાગ્યું ખરૂં, કે આવી મિથ્યાકુટમાં હું ક્યાંથી આવી પડ્યો ? આવી માંકડામાંકડી ગરબડો એને બહુધા પસંદ હતીજ નહિ. પરન્તુ બહુ વાર થઇ નહિ એટલામાં તો જગતશેઠ ઘરેણાંની પેટી લઇને અંદર આવ્યો.

' આની કુંચી આપણી પાસે નથી, રતિલાલ ! ' તેણે કહ્યું ' તેથી આપણે કળ તોડી તોડી નાંખવી પડશે. "

' પણ તેથી તો આપણે જોયું છે એ વાત બહાર પડી જશે'

' હા. એમ થશે તો ખરૂંસ્તો: પણ બીજો ઉપાય નથી. '

અને તે ડિટેક્ટિવ બીજો અક્ષર બોલે એટલામાં તો શેઠે પેટીનું

ઢાંકણું, ફળ તોડી. ઉખાડી નાંખ્યું; અને હીરાના હાર, મોતીની માળાઓ, જાત જાતનાં હાથે કાને તથા નાકે પહેરવાનાં ઘરેણાં, અને હાથ પગનાં સોનાનાં સાંકળાં, કલ્લાં વગેરે બધી વસ્તુઓ બહાર નીકળી જમીન ઉપર પડી.

' સાહેબ ! પણ આ જરા તમે ઠીક કર્યું નહિ. '

' કદાચ એમ હશે. પણ તેમાં શું થઇ ગયું જુઓ તો ખરા —હું કહેતો હતો તે તદન ખરૂં નીકળ્યું. આ બધામાં એક પણ ખરો હીરો કે ખરાં પાણીવાળું મોતી નથી ! '

આપને ખાત્રી છે ? હીરા તો ઝગઝગાટ ચળકે છે, અને મોતી પણ મેટાં પાણીદાર દેખાય છે. ''

અરે ભલા માણુસ ! હાલ તમને ખબર છે કે ખોટાં મોતી અને ખોટા હીરા કેવી ચાલાકીથી ખરાં હોય એક ગોઠવી શકાય છે મેં ન્હાનપણમાં ઝવેરીનો ધંધો કરેલો છે. હજી પણ એવી તેવી બાબતોમાં તો મારો અભિપ્રાય પણ લેવાય છે, આ બધાં મોતી અને હીરાની, સોનું બાદ કરીએ તો, સોરૂપીયા કરતાં વધારે કિમ્મત ઉપજે નહિ એ નક્કિ છે ! '' શેઠે માથું નીચેથી ઉંચું કરયું આંખમાં આંસુ આવેલાં દેખાયાં અને ચ્હેરો એવો તો શોકજનક હતો કે રતિલાલને તેની ઉપર ખરેખરી દયા આવી. તેણે, વખતે કાંઇ ભૂલ થઇ હોય અથવા કુંજલતાને પોતાના બાપને બચાવવો એટલોજ હેતુ હોય એવીબંધ બેસતી વાતો–બહાનાં બતાવવા માંડયાં. તેણે એમ પણ કહ્યું સાહેબ ! મેં શેઠાણીની વર્તણુંક ખરેખરી બારીકીથી અને તેમના ઉપર હમેશાં નજર રાખીને તપાશી છે. અને હું ખાત્રીથી કહી શકું છું કે એમનો તમારા ઉપર અત્યંત પ્રેમ છે.''

''હે રતિલાલ ! ખરૂં કહો છો ? તમે કહો છો તે ખરૂં છે.?'' શેઠ બોલી ઉઠયો, ''તમારો ખરેખરો આભાર માનું છું કે તમે મને આટલી આશા આપી, હું હવે ઘરેણાં શેઠાણીના ઓરડામાં મુકી આવુંછું, અને સવારે વહેલો આવીશ. એમના ઉઠયા પહેલાં હું આવીને આ પેટીની કળ તોડયા બાબત જવાબ દઇ શકું, કદાચ એ તોડવામાં મેં ઉતાવળ કરી હશે, પણ તે વખત મને કાંઇ ભાન નહોતું. ''

તેણે ઝવેરાત પેટીમા પાછુંમુકયું, અને પોતાની સાથે પેટી લઇને

કૈઠાણીના ઓરડામાં મુકવા ગયો. એને કાંઈક ઠોકર-બોકર વાગી હશે એમ રતિલાલને લાગ્યું, કારણ રસ્તામાંથી કાંઈક એવો અવાજ સંભળાયો; પરંતુ શેઠ તરત પાછો આવ્યો અને જોડા પહેર્યા.

"રતિલાલ, હવે હું અત્યારે તો જાઉં છું," તેણે કહ્યું, "કાલે સવારે મળસકામાં તો પાછો હું અહિં આવી પહોંચીશ. કદાચ મારા આવ્યા પહેલાં આ બધું જણાઈ જાય તો બેલાશક ખુલ્લી રીતે મારૂં નામ દેજો. બનેલી—ખરી હકીકત જણાવી દેજો. તમારા થોડા શબ્દોએ તો મારા શરીરમાં ફરી ચેતન આવ્યું છે ? ઠીક ત્યારે, સાહેબજી !"

જતે જતે, તેણે કાન માંડીને પુછ્યું. "તમે કોઈનું પગલું અવાજ સાંભર્યાં?"

"ના, સાહેબ !"

"મે સાંભળ્યું હતું—આહા ! મારી ભુલ થઈ નથી. સાંભળો !" આટલું બોલી તે ધીમે ધીમે બારી પાસે ગયો અને ત્યાંથી નીચેના બાગમાં કુદી પડયો. બારણું ઉઘાડયું અને બીહારીલાલ તે ડિટેક્ટીવ પાસે આવી ઉભો. 'તમારી પાસે કોણ હતું ? અહિં તે શું કરતો હતો ?—મને ખાત્રી છે કે મેં એનો અવાજ સાંભળવામાં તો કાંઈ ભુલ કરીજ નથી.'

'જો તમે એનો અવાજ ઓળખ્યો હોય' રતિલાલે શાન્તિથી જવાબ આપ્યો, 'તો કાલે જે વાત બહાર પડવાની તે આજ જણાવવામાં મારે કોઈ પણ પ્રકારનો વાંધો નથી.'

'તમે શું બોલો છો ?' બિહારીલાલે જરા મિજાજથી કહ્યું 'તમે એ માણસના મળતિયા છો ? તમે એને બંગલામાંજ લાવવાનીજ હિમંત કેમ કરી?'

'હિમંત કેમ કરી ? બિહારીલાલજી ! એવા શબ્દો સાંભળવાની મને ટેવ નથી. જો તમે જગતશેઠને ઓળખ્યાજ હોય તો પછી તમે એમના વિષે આવી ઢબથી વાત કેમ કરી શકો છો ? તમે પણ કબુલ કરશો, કે એમને તો એ ધારે તે વખતે અને તે રસ્તે જવા આવવાનોજ હક છેજ !'

'જગતશેઠ! શું કહો છો! કાંઇ ગાંડાબાંડાં થયા છો?'

'તમે મને હમણાંજ કહ્યું કે મારી સાથે વાતચિત કરનાર માણસનો ચહેરો તમે ઓળખ્યો હતો-'

'હા. હા. પણ—એતો પેલા લુચ્ચા ઠગારા 'છટકતા છેલ'-નો હતો, જેણે અમને એકવાર પહેલાં પણ છેતર્યા હતા.'

રતિલાલનો ચહેરો ગુસ્સાથી કે શરમથી લાલ થઇ ગયો. અને બોલી ઉઠયો, 'આહા! હવે હું સમજ્યો. તેણેજ જગતશેઠનો વેશ લઇ મને છેતર્યો; અને શેઠાણીનું ઝવેરાત ચોરી જવામાં મને મદદગાર બનાવ્યો. કાંઇ ફિકર નહિ. હજી પણ આપણે એને પકડી શકીશું; હજી બહુ દૂર ગયો નહિ હોય. ચાલો, બિહારીલાલ!'

'જરા ઉભા રહો.' બિહારીલાલે વિચાર કરી જવાબ દીધો. 'આપણે પહેલાં એમ જોવું જોઇએ કે એ કઇ તરફ જશે. એ પહેલીવાર છટકી ગયો ત્યારે અમે ખુબ ચોક્સાઇથી તપાસ કરી હતી. તેમાં એમ માલમ પડયું હતું કે, નદીમાં એક હોડકું લઇ એ અને એનાં માણસો આવેલાં હતાં. પછી ત્યાંથી હોડકું એક જગાએ બાંધી રાખી' એ લોકો અહિ આવેલા, અને નાશી ગયા પછી પણ તેજ રસ્તે તેઓ ગયા હતા, કદાચ એ લોકો આ વખત પણ એમ કરશે. એ બાગમાં થઇને બહાર જશે; પણ આ પાસે એક નાનો દરવાજો છે ત્યાં નદી કિનારો પાસેજ છે, જેથી આપણે કદાચ એની પહેલાં પણ જઇ શકીશું અને પકડી પણ શકીશું.'

તે બંને જણ ઉતાવળે પગે ત્વરાથી નીકળી પડયા અને બાગ મુકીને આગળ જતાં નદી કિનારે બે માણસોને એક હોડકામાં કોઈની વાટ જોઇ બેશી રહેલા જોયા. બિહારીલાલનું ધારવું ખરૂં હતું અને 'છટકતો છેલ' હજી આવી પહોચ્યો નહોતો.

'આપણે ઠીક આવી પહોચ્યા છીએ,' બિહારિલાલે કહ્યું, અને તે બંને જણા એક ઝાડ પાસે ઉગેલાં હતાં તેમને ઓઠે ઉભા રહ્યા.

જરાક વારમાં 'છટકતો છેલ' આવી પહોચ્યો; તે સપાટાથી દોડતો હતો અને તેણે હોડકા તરફ જવાની દિશા પકડી, બિહારિલાલ તેના ઉપર કુદી પડયો અને સામો થઈ ગયો.

બનાવો, આવે અણિને વખતે, ઘણુંજ ઝડપથી પસાર થઇ જાય છે. તે ચોર જરાયે ગભરાય એવો નહોતો. તેણે જરાપણ અટક્યા વિના ગુંજામાંથી એક ' રિવોલ્વર' (છનળીની પિસ્તોલ) બહાર કહાડી, પોતાની સામે થનાર માણસના સામી તાકી, અને તરત એક તીવ્ર અવાજ થયો.

બિહારીલાલના સારા ભાગ્યે રતિલાલ ચોર પકડવામાં ઘણો પાવરધો હતો, અને આવી બાબતના તેના મોટા અનુભવને લીધેજ રતિલાલ બચી ગયો નહિ તો તેનું તો આવીજ બન્યું હતું!

તે ડિટેક્ટિવે બિહારીલાલને આગળ પડી ચોરની સામે થવા દીધો હતો; પણ પાછળથી જઇ—તે ન દેખે એવી રીતે પાછળથી તેજ વખત તેણે તેના હાથ પકડી લઇ પિસ્તોલની તાક ચુકાવી દીધી. ગોળી ઉંચી ગઇ અને બિહારિલાલ બચી ગયો! બંને જણાએ મળી તે ચોરને પકડી લીધો અને પિસ્તોલ પડાવી લીધી.

હોડકામાંના માણસો હોડકું હંકારી નાસી ગયા; અને બિહારિલાલ તથા રતિલાલ પોતાના કેદીને બંગલે લઇ આવ્યા અને ભોંયરામાં પુરી તાળું વાસ્યું.

બિહારિલાલની જીંદગી રતિલાલે બચાવી હતી અને તેથી તેણે જગતશેઠ તથા કુંજલતા શિવાય બીજા કોઇને આ વાત ડિટેક્ટિવને ચોરે ચાલાકીથી છેતરયો હતો તે—ન જણાવવાનું તરતજ વચન આપ્યું તેથી છટકતા છેલ' ને પકડવાનું એક હજાર રૂપિયાનું ઇનામ અને શેઠાણી તથા બિહારીલાલ તરફથી કીમતી ભેટો તેને મળી ઉપરાંત વળી આથી તે ડિટેક્ટિવની આબરૂ ઘણી વધારે વધી, અને પેપરોમાં તથા લોકોમાં જ્યા ત્યાં એનાં વખાણ થવા લાગ્યાં.

'છટકતા છેલ'ની પાસથી શેઠાણીવાળું ઝવેરાત નીકળ્યું,--કારણ તેણે ફક્ત ખાલી પેટીજ પાછી મુકી હતી,—અને તેને જન્મ દેશ નિકાલની સજા કરવામાં આવી, જેને માટે તે તદ્દન યોગ્ય હતો; પરન્તુ સજાનો હુકમ સાંભળ્યા પછી પાછા કેદમાં લઇ જતી વખત જજને અને કોર્ટને આશ્ચર્ય પમાડતો સવાલ પુછ્યો હતો કે.

"એ તો બધું ઠીક! પણ હવે મારાતિલય માને માટે શું? ખરેખર! હું તો ધારતોજ હતો કે જો ડિટેક્ટવને સાથે રાખીશ તો તે ચ-ચીજ જશે."

રતિલાલ જરા ગભરાયો; મ્હોં ઝાંખું પડ્યું, અને જ્યારે તે ગુન્હેગારે તેના સામે આંખથી અણસારો કર્યો ત્યારે તો તેના ગભરાટની સીમાજ ન રહી! પરન્તુ તે બાબતની વિશેષ વિગત પૂછ્યા શિવાય 'છટકતા છેલ'ને સુરંગમાં લઈ જવામાં આવ્યો અને એ વાત તે વખતે એટલેથીજ રહી ગઈ.

* * * * *

રતિલાલ તે વખતથી પણ વધારે વિખ્યાત ડિટેક્ટિવ છે; અને તેમના પ્રસંગમાં આવતા તથા તેમનો વિશેષ પરિચય થતાં તેમણે કેટલીક બીજી વાતોની સાથે આ વાત પણ મને કહી હતી. તે બીજી વારતાઓ સયાનુસાર પ્રકટ કરવામાં આવશે; અહિં માત્ર એટલુંજ જણાવવાનું કે રતિલાલ વગેરે પાત્રોમાંનાં ઘણાં ખરાં હાલ પણ હયાત છે અને આ વાર્તા ખરી બનેલી છે; ફેર માત્ર જગાઓ તથા નામનો કરવાની જરૂર એટલીજ કે કોઈની પણ લાગણીઓની પણ અવગણના ન થાય.

જગતશેઠને આવા તલા પોતાની તરફ શેઠાણી કુંજલતાના અતિશય પ્રેમનું આ બનાવોથીજ સહજ જ્ઞાન થયું અને હાલ તે પહેલાંના જેટલોજ વિલાસી રહેવા છતાં પોતાની સ્ત્રી તરફ વિશેષ માને અને પ્રેમની લાગણીઓથી જોવા લાગ્યો.

બિહારિલાલને-અને રતિલાલને આ કેસમાંથીજ આકસ્મિક મિત્રાઈ બંધાઈ તે હજી પણ ઓછી થઈ નથી; અને બિહારીલાલના અભિપ્રાયોને રતિલાલ ઘણીવાર માનનીય ગણે છે જો કે બિહારીલાલ તેમને પોતાના પ્રાણસંરક્ષક તરીકે હજી ઘણુ અભિનંદે છે.

રતિલાલ વારંવાર 'શાન્તિસદન' તરફ ગમન કરે છે, પેકાર બિહારીલાલ હવે તો ત્યાંજ રહે છે, અને રતિલાલ કુંજલતાને બેહેનનરજ ગણે છે. જગતશેઠ પણ તેમના ત્યાં જવાથી ઘણો ખુશી

રહે છે; અને ઘણીવાર કારણ સિવાય પણ તેમને ત્યાં જવાને આમંત્રણ મોકલ્યા કરે છે- ' મહારાજ ' વગેરે પહેલાંના ' જગનાથ ' બાપના ઉપર ખુશી હતા તેટલા જ—તેનાથી પણ વિશેષ ખુશી રતિલાલ ઉપર રહેતા જણાય છે. કારણ તે એક સુપ્રસિદ્ધ, ડિટેક્ટિવ હોવાં છતાં સર્વની સાથે સમાન ભાવથીજ વર્તે છે.

સંપૂર્ણ.

એક નાની સંગ્રહ પેટી.

દ્વિતીય રત્ન

કિશોરલાલ મુંબાઇના એક મોટા કારખાનામાં નોકર હતો. તે બાવીસેક વર્ષનો એક યુવાન હતો પરન્તુ પોતાનીજ હુંશિયારીથી તેણે ચાળીસ રૂપિયાના માસિક પગારની જગો મેળવી હતી. તેનો બાપ તો તેને બચપણમાં મુકીનેજ મરણ પામ્યો હતો અને તેની મા પણ એકએક વર્ષઉપર, તેનું લગ્ન કર્યા પછી તરતજ, કોઇક લાંબી મુદતના અસાધ્ય રોગનો ભોગ થઇ પડી હતી. કમળા પતિને ત્યાં આવી ત્યારે અરાઢ વરસની હતી; પરન્તુ એટલી ન્હાની ઉમ્મરમાં તેણે પોતાના પિયરમાં પ્રાપ્ત કરેલ કરકસરપણું સુનીતિ, વગેરે સદગુણોએ તેને એટલી તો મોટી મદદ કરી કે મુંબાઇ પતિગૃહે આવતાં તેના ઘરનું સઘળું કામકાજ ઉપાડી લેવામાંજ તેને જરા પણ મહેનત કે અગવડ પડી નહિ.

એટલું વળી ઠીક થયું કે કિશોરલાલને કમળા જેવી સ્ત્રી મળી; કારણ એને તો—એ એકલો હતો ત્યારે પણ—પોતાના પગારમાંથી એક પાઇ પણ બચાવવી મુશ્કેલ થઇ પડતી હતી.

થોડા વખતમાંજ પોતાની આવા પ્રકારની ખામી કમળાના જાણવામાં આવ્યાવિના રહી નહિ. અને કિશોરલાલ પોતાનો બધો પગાર દરમાશે ખરચી નાંખે છે એમ જાણવામાં આવ્યાથીજ તેને મનમાં ક્ષોભ થવા લાગ્યો; કારણ કે તે જાણતી હતી કે થોડા વખત પછી વખતે પોતાના કુટુમ્બમાં વૃદ્ધિ થવાનો પણ સંભવ હતોજ. આવે સમયે કાંતો ખરચ વધે અથવા આવક બંધ અગર ઓછી થાય; અને તેથી પગારમાંથી કાંઇ પણ બચાવી રાખ્યું ન હોય તો તે વખત મહા મહા વિટંબના થઇ પડવાની ધાસ્તી આવી પડે !

આ ઉપરથી તેણે એક દિવસ ફેરિયાપાસેથી એક નાની ટીનના પતરાની બનાવટની પેટી-નહાનાં છોકરાંના રમકડા જેવી—વેચાતી લીધી અને કિશોરલાલની ઘરમાં આવતાંજ તેનાઉપર નજર પડે એવી જગોએ

'કે ! આ શું લીધું '—તેણે મેડીમાં પેસતાંજ કમળાને પુછયું.

'માળામાં આ નાનું સરખું રમકડું—વેચવા આવ્યું હતું તે—' કમળાએ મોં મલકાવી જવાબ દીધો.

"પણ એનું તું કરીશ શું?" તેણે ફરીથી પુછ્યું.

"હા, હું જરા દાખલા સાથે બતાવું છું," તે પત્ની સ્મિત કરતી બોલી, "ગજવામાં એકાદ પૈસો પડ્યો છે?"

કિશોરલાલે એક પૈસો કહાડીને આપ્યો. કમળાએ તે લઇ, પેટી ઉપરના પૈસા નાંખવાના એક નાના કાણામાંથી, અંદર નાંખી દીધો.—

કિશોરલાલ ખડખડાટ હસી પડ્યો.

"ઓહો! હવે તો તું પૈસા ભેગા કરવા મંડી; કેમ કંજુસાઈ એ સદ્ગુણ છે?"

'ના. ના—પણ કરકસર તો છેજ. અને જો તમને બહુ અગવડ કે અડચણ ન હોય તો દરરોજ સવારમાં આ પ્રમાણે કરવાનું તમને હું પુછવાની હતી."

"હેં? દરરોજ આમાં અકેકો પૈસો નાંખવો?"

'હા. મને નથી લાગતું કે એમ તમને બહુ હરકત પડે."

'ના ના. અકેકો પૈસો નાંખવો એમાં હરકત શાની પડવાની હતી?—એક પૈસો કાંઈ બહુ મોટી રકમ નથી પણ આ પ્રમાણે જે દ્રવ્યનો ઢગલો એકઠો થશે એનું શું કરવું ધાર્યું છે, તે તો કહીશને?"

'હા તંગી વખતે કામમાં આવે.'

કિશોરલાલ પાછો હસી પડ્યો. 'અને દરરોજ અકકેકા પૈસા લેખે વર્ષ આખરે કેટલો સંગ્રહ થશે?"

કમળાએ ગંભીરતાથી જવાબ દીધો, "વર્ષ આખરે દરરોજ અકકેકા પૈસા લેખે—"

'હવે, ચાલ; ગમે તે થાય. હીસાબ ગણવા દે! આખો દહાડો' એની એજ ભાંજગડ ઓફિસમાંયે કરવીજ પડે છે; અને ઘેર પણ એનું એ?'

'પણ આમ કરવામાં તો તમને કાંઈ પણ વાંધો નથીજ ને?'

'નારે, ના, જરાયે નહિ મારે પણ કબુલ કરવુંજ પડે છે કે એ ડહાપણ ભરેલી અને ઉપયોગી યોજના છે. પણ તું જાણે છેજ તો, મારું મગજ એવી વ્યથાઓમાં ઉતરતાંજ કંટાળે છે."

"હા. એતો ખરૂંજ છે !" કમળાએ જરા હસી જવાબ દીધો.

આ યુવાન પત્નિએ શરૂ કરેલી યોજના બરોબર અમલમાં આણી. ધારેલું કામ કરીને પછી થોડાજ દિવસમાં પડતું મૂકે, એ દુરગુણ જે ઘણાં મનુષ્યોમાં જોવામાં આવે છે, તેના પંજામાંથી એને નાનપણનાં સુશિક્ષણ અને અનુભવે બચાવી લીધી હતી. આ બાબતમાં પોતાની ધારણા તદ્દન સારી અને ઉપયોગી છે એમ નિશ્ચય કર્યા પછીજ તે તેણે શરૂ કરી હતી અને શરૂ કર્યા પછી તે પોતાનો ઉત્સાહ મંદ થવાદે અથવા પોતાની યોજના પુર્ણ રીતે અમલમાં ન આણે એવી તેની પ્રકૃતિ ન હોવાથી, તે તેમાં ઘણી સારી રીતે ફતેહ પામી દરરોજ તો પોતાના પતિ પાસેથી અક્કેક પૈસો લેતી અને પેટીમાં નાંખતી. વખતે છુટો પૈસો ન હોય તો ટગ્ગુ પણ નાંખવાને ચૂકતી નહિ, કવચિત્ કવચિત્ ઘરમાં પૈસા થઇ રહ્યા હોય તે વખતે તે બે આની અગર પાવલી પણ પેટીની અંદર આંચકો ખાતી નહિ અને જ્યારે કિશોરલાલ જરા વાંધો કહાડવા જેવું કરે ત્યારે હસને મ્હોંયે એવું કાંઇ કાંઇ બોલતી કે એનો બધો વાંધો સત્વર ઉડી જતો.

કોઇ કોઇવાર કિશોરલાલ તેની સંગ્રહપેટી અને કંજુસાઈની મજા કરતો, પણ એ બધું એ હસતે મોંયે જવાબ દીધા વિના સહન કરતી પરંતુ આ દરરોજનો અક્કેકો પૈસોજ કમળાના આ સંગ્રહમાં પડતો નહોતો. કિશોરલાલ તેને લુગડાં વગેરેને માટે સારી રકમ પ્રતિવર્ષ આપતો હતે; જોકે ઘણીખરી સ્ત્રીઓને આ રકમ 'સારી' ન લાગે, પરંતુ કમળા પોતાના તથા પતિનાં લુગડાં હાથેજ શીવતી, અને તેથી તે ઘરમાં તેણે ઘણે થોડે ખરચે લુગડાંલતાંનું સઘળું ખર્ચ પતાવી શકતી.

આ સઘળી કરકસર ઉપરથી હીસાબ ગણતાં તેને જણાયું કે, 'હું પણ દરરોજના પઇશા જેટલી વાર્ષિક રકમ આ સંગ્રહમાં ઉમેરી શકીશ—પરંતુ આ સઘળુ તેણે કિશોરલાલને નહિ જણાવતાં, કોઇક વખત પોતાના સંગ્રહની એકઠી થયેલી રકમથી તેને આશ્ચર્ય પમાડવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

દરમાસની છેલ્લી તારીખે આ ટીનની પેટી ખાલી કરવામાં આવતી અને કમળા તેમાંના એકઠા થયેલા સંગ્રહને પોસ્ટઓફિસની સેવિંગ્ઝ બેન્કમાં સાધારણ વ્યાજે મુકી આવતી. આ રકમમાં

પોતાનો પતિ જે તેને હાથ ખરચીને માટે વારંવાર નાની મોટી રકમો આપતો તે તથા એવી બીજી પરચુરણ મળીને જ્યાં સારી રકમ થતી કે કમળા, જેનામાં કામકાજની સારી માહીતી તથા હુંસિયારી હતી, તે વધારે સારૂં વ્યાજ ઉપજે એવી રીતે તે સંગ્રહિત થયેલાં નાણાંની વ્યવસ્થા કરતી. આ પ્રમાણેની તેની ગોઠવણ વિશે તો તેનો પતિ તદ્દન અજ્ઞાતજ હતો, તે એક આનન્દી, બેદરકાર, ભલો માણસ હતો, અને આવતી કાલની વાત તે વખત થઇ રહેશે એમ માની ભવિષ્યવિષે જરા પણ વિચાર દૃષ્ટિ ફેંક્યા શિવાય વર્તમાનમાંજ નિરાંતે મઝા મારી લેવી, એવીજ વૃતિઓ તેનામાં દૃષ્ટિગોચર થતી.

આમને આમ આઠેક વર્ષ—નિરાંત, સુખ અને આરામનાં વર્ષ વહી ગયાં! તબિયત સુખશાન્તિમાં રહેતી હતી અને બંનેનો પ્રેમ પરસ્પર એવોને એવોજ સુદૃઢ હતો. કમળાનો કાંઇ પણ ફરજંદ થયું નહોતું, તેમ તે 'બાબતની—સામાન્ય જનમંડળમાં જોવામાં આવે છે એવી—જરા પણ ચિન્તા આ પતી પત્નિને હતી નહિ. અને જો કે કિશોરલાલનો પગાર પચાસ રૂપિયા થયો હતો તો પણ—તેને માથે કાંઇપણ દેવું થયું નહોતું તેમ—તેની પાસે કાંઇ પણ પઇસો એકઠો થયો નહોતો. આઠ વર્ષને આખરે હીસાબની ચોપડી જોતાં આઠ પાઇ સિલ્લિકે રહેલી માલમ પડી,

આહા! સરભર ચાલ્યું આવતું લાગે છે ને?" તેણે કમળા તરફ હસતે મોંહે ફરીને કહ્યું "હજી હું દેવામાં ઉતર્યો નથી એટલો તો હુંસિયાર છુંજ. પણ તેં તો કદાચ મ્હોટી રકમ એકઠી કરી હશે." "કેટલી મોટી?" તે પત્નિએ પુછ્યું. "હેં! વખતે સોએક રૂપિયા પણ હોય? પણ સો રૂપિયા એકઠા કરવાને પૈસા તો બહુ જ જોઇએ,"

કમળાએ મ્હોં મલકાવ્યું, પરંતુ તેણે આ બાબતનો જરાએ ખુલાસો કરવાની વૃત્તિ બતાવી નહિ.

આમને આમ સરભર ખાતું વળી બીજાં ત્રણેક વર્ષ ચાલ્યું, એવામાં સને ૧૮—નું શેરની ગાંડાઇનું વરસ આવી પોહોંચ્યું! આ વખત જેમની સ્મૃતિમાં હશે તેમને તો ખબરજ છે કે દરેક ધંધાને તથા દરેક પ્રકારના કારખાનાને તે વખતે સખ્ત ધોકો લાગ્યો હતો અને એમાં કિશોરલાલના કારખાનાને પણ આ અસાધારણ વ્યાપારની "મંદી"ની અસર થઇ.

એક સાંજે, તે ખરેખરો વિચાર નિમગ્ન ઘેર આવ્યો; આવું ચિન્તા સિલતાનું ચિન્હ તેના ચહેરા ઉપર ક્વચિતજ જોવામાં આવતું.

કમળાને વખતની બારીકીથી ખબર હતી, અને પોતાના પતિના ધંધાને પણ આવા હાડમારના સમયમાં સખત જોખમ લાગશે એમ પણ તે ધારતી હતી.

"શું છે—કાંઇ નવું જુનું થયું ?" તેણે જરા સ્મિત કરીને પુછ્યું.

"હાં. જરા એમ છે ખરૂં. આપણે વધારે કરકસરથી ખર્ચ કરવું પડશે."

"કારખાનામાં ધંધાને કાંઇ જોખમ લાગ્યું, લાગે છે?"

"હું તો ધારૂં છું કે થોડા વખતમાં ધંધાને એક જબરો લાગશે. હમણાં થોડાક વખત સુધી મને અડધો પગારમાં મળશે; તે પણ વખત જતાં બંધ થવાની વકી છે. તને ખબર નહિ હોય કે ખપી જાતના કામને 'શેર મેનિયા' (શેરની ગાંડાઇ) થી કેટલું નુકશાન થયું છે."

"હા. મને એ બાબતની ખબર છે," કમળાએ સ્વસ્થ ચિત્તથી જવાબ દીધો, "હું પેપરો બરોબર વાંચું છું, એટલે આવા પ્રકારની વાત લક્ષ બહાર જતી રહેવાનો બરોબર વાંચું છું, એટલે આવા પ્રકારની વાત લક્ષ બહાર જતી રહેવાનો સંભવ ઘણો થોડોજ છે. અને હું પણ કારખાનાને વ્હેલું મોડું પણ જોખમ લાગશે એમ ધારીનેજ બેઠા હતી."

"ત્યારે તને લાગે છે કે આપણે આપણું ખરચ અરધું કરી શકીએ?" કિશોરલાલે અનિશ્ચિત અવાજથી પૂછ્યું.

"હા. હું ધારૂં છું કે તેમ કરવું મુશ્કેલ નથી. આપણાં બન્ને જણને પુરતાં કપડાં છે એટલે એકાદ વર્ષ સુધી તો એક પણ નવું કપડું લીધા શિવાય ચાલશે. આથી જાગે એક મોટું ખર્ચ તો ઓછું થશે જ અને પછી જાણે—તમે વખતો વખત મારે માટે કાંઇ સારી નવી નવી વસ્તુઓ જુવોછો તે લાવો છો એ બંધ કરશો, એટલે આપણે સાદાઇથી સારી રીતે રહી શકીશું. અને સ્વાદિષ્ટ ખોરાક પાછળ ઓછું ખર્ચ કરી શુ, એટલે તમારા અરધા પગારમાંજ ખર્ચ નભી રહેશે અને સાદા ખોરાકથી શરીર પણ વધારે તન્દુરસ્તજ રહેવાનો સંભવ છે."

"તું પણ જબરી હીસાબી મગજવાળી છે, હો !" કિશોરલાલે

મનમાં વધારે સ્વસ્થતા પામી કહ્યું, " તેં કહ્યુ એ ઉપરથી તો એમજ લાગે છે કે અરધા પગારથી કામ ચલાવી લેવું એટલું બધું અઘરૂં થઈ નહિ પડે. હમણાં તો ચાલશે પણ—" તેણે પાછું વિચારમય મુખમુદ્રાથી કહ્યું—" પણ પછી જો કદાચ કામ સમુળગુ બંધ પડે તો શું કરીશું?—એમ થાય તો તો, મને પણ નથી લાગતું કે તું આપણું ખર્ચ પગારશિવાય જ ચલાવી શકે."

" ના. ના. એટલું બધું કરવું એ મારી શકિતની બહારજ છે." કમળાએ હસીને ઉત્તર આપ્યો; પણ એમ થાય તોપણ વિશેષ ચિન્તાનું કાંઇ કારણ નથી. તમે આપણી સંગ્રહપેટી ભુલી ગયા ?"

" ખરે ! એ તો મને સાંભરીજ નહિ." કિશોરલાલે કહ્યું, "પણ તેથી શું થયું ? એથી તો બહુ થાય તો વળી એકાદ મહિનો ખેંચી કહાડાય !"

કમળાએ મોં મલકાવ્યું.

"પણ તમે શાથી જાણ્યું કે એકાદ મહિનામાં પાછું કારખાનું થાશે નહિ પડે ? "

"હા. એ તો ખરૂં છે," કિશોરલાલે કહ્યું, "મને પણ લાગે છે કે એકાદ મહિનામાં તો પાછું બધું ઠેકાણે પડશે. એટલે હવે એ બાબત હાલ વધારે મિથ્યા ફિકર કરવાની કાંઇપણ જરૂર નથી!"

પણ તેની ફિકર આખર ખરી ઠરી ! એકાદ માસમાં તો સઘળાં કારખાનાં બંધ થઇ ગયાં અને માણસોને અરધો પગાર પણ મળતો અટકી પડ્યો; અને સઘળા નોકરોને થોડા વખતને માટે તો ઘેરજ બેસવું પડ્યું !

જો કે આમ થશે એવી તેને ધાસ્તી હતી તોપણ-જ્યારે તે પ્રમાણે તાદૃશ થયું ત્યારે કિશોરલાલ પાક્કો નિરાશ અને ચિન્તાશીલ થઇ ગયો. તેણે કમળાને આ વિપત્તિની સર્વ હકીકત કહી, સમજાવી. "અને વળી તેમાં સૌથી મોટું દુ:ખ એ છે કે આવતા શિયાળા સુધી કામ ફરીથી ઉઘડે એમ લાગતું નથી, " તેણે નરમ ચહેરે કહ્યું.

"પણ તમને ખાત્રી છે કે શિયાળામાં કામ પાછું શરૂ થશેજ?" તેની પત્નીએ પુછ્યું.

" હાસ્તો. ત્યાં સુધીમાં તો કામ ફરીથી શરૂ થવુંજ જોઇએ.

પણ આપણે ત્યાં સુધીમાં-પાંચ છ મહિના શું કરવું, એ બાબતની મને કંઈ પણ સમજણ પડતી નથી."

" પણ મને સમજણ પડે છે. " કમળાએ શાન્ત મુખાકૃતિથી ઉત્તર દીધો.

"તને ? " તેનો પતિ આશ્ચર્યથી બોલી ઉઠ્યો.

"હા. તમારી વાર્ષિક ઉપજ છસે રૂપિયા કરતાં તો વધારો હતીજ નહિ, એટલે મને લાગે છે કે આપણે અઢીસો રૂપિયામાં છ એક મહિના તો સારી રીતે ચલાવી શકીશું જ. "

"હા. હા. એ તો નક્કિજ છે. પણ એટલા બધા રૂપિયા લાવવા ક્યાંથી ? મારે દેવું કરવાનો વિચારજ નથી; અને કદિ તેમ કરવાનું ધારૂં તોપણ મને રૂપિયા ધીરે કોણ ?"

' સારે ભાગ્યે તમે કરવાની કાંઇ જરૂર નથી,' કમળાએ જવાબ દીધો, " તમે પાછી આપણી નાની સંગ્રહ પેટી ભુલી ગયા લાગો છો. '

' પણ એમાંના પૈસાના અઢીસેં રૂપિયા થયા છે ?' કિશોરલાલે આશ્ચર્ય પામતાં પુછ્યું.

' હા. અને બીજા છસેં રૂપિયા. '

' તું મશ્કરી કરે છે ? '

' જરા ઉભા રહો, એટલે તમારી ખાત્રી કરી આપું. '

કમળાએ પોતાની પેટી ઉઘાડી અંદરથી એક બે બેંકની ચોપડીઓ કહાડી, લગભગ નવસેં રૂપિઆ જેટલી રકમ કિશોરલાલને બતાવી.

' હેં ! ખરૂં કહે છે કે તું પિયરથી કાંઇ સારી રકમ નહોતી લાવી?' તેણે પુછ્યું ' ખરે ! નિત્યના અકેકા પૈસાથી તો આટલી મોટી રકમ એકઠી નહિજ થઈ શકી હોય ! '

' ના પણ નિત્યના બે પઇસા અને વખતો વખતની નાની મોટી વધારાની રકમોના સંગ્રહનુંજ આ ફળ છે. મને લાગે છે કે હવે તો આપણે છએક મહિના ખર્ચ કહાડી શકીશું. કેમ ખરૂં કની ?' કમળાએ આંખોના મસ્તીખોર ચાળા કરી, હસી પડતાં કહ્યું.

' ખરેખર ! આ સઘળું તારા ડહાપણનું અને શાણપણનુંજ

ફળ છે!' કિશોરલાલે આભારની દૃષ્ટિથી તેની સામું જોઈ જવાબ દીધો.—

કિશોરલાલવાળું કારખાનું વસંત ઋતુમાં પાછું ઉઘાડયું, કામ તાજું થઇ બરોબર ચાલવા લાગ્યું; અને તેનો વહેલાંનો પગાર પાછો તેને મળવો શરૂ થઇ ગયો. કમળાના સંગ્રહમાંથી બે તૃતિયાંશ હજી બાકી હતો, અને હવે પછીથી કિશોરલાલ પણ વધારો કરવાને કમળા કરતાં કાંઇ ઓછો ઉત્સુક નહોતો.

પેલી નાની સંગ્રહ પેટી હજી પણ એની એ જગોએ છે, અને નિત્યનો પઇસો લેવાને ચૂકતી નથી. ઉપરાંત વળી કિશોરલાલ પણ પ્રતિમાસે તે સંગ્રહમા પોતાના પગારમાંથી દસ રૂપિયાની રકમ ઉમરતો રહે છે અને કમળાને થોડા વખત ઉપર થયેલાં બે બાળકો એક પુત્ર અને એક પુત્રી—નાં ભવિષ્યનાં ખરચો પણ તેમાંથી ઘણી સારી રીતે નીકળી જશે, એમ આશા રાખી શકાય છે.

સંપૂર્ણ.

કામજીતેન્દ્ર વિજયા વિનય.

(તૃતિય રત્ન)

પૃથ્વી ઉપરનાં તમામ જળાશયોના રસનું પાન કરી, રવિરાજનાં કિરણોદ્વારા, આકાશમાતાએ જે ગર્ભ ધારણ કર્યો હતો, તે ગર્ભનો પ્રસવ ક્યારનોએ થઈ ગયો હતો અને હવે તો શરદ્ઋતુના પણ થોડાજ દહાડા અવશેષ રહ્યા હતા વસંતઋતુને આવાગમન સમયે યોગ્ય માન અપવાની સર્વ ગોઠવણ કુદરતે હાલ તો કરવા માંડી હતી. વૃક્ષોને નવી નવી કુંપળો ફુટવાની શરૂઆત થઈ ગઇ હતી. સુર્યના સોનેરી રંગની ભપકાદાર તડકી આ કુંપળોને સુવર્ણવર્ણી બનાવી કુદરતની શોભામાં વિશેષ વૃદ્ધિ કરતી હતી. મંદમંદ મીઠા પવનની લ્હેરથી નવ પલ્લવો આગ તેમ હીંચકા ખતાં હતાં અને તે વખતે તેઓ વસંતને જલદી આવવા વિનંતી કરતાં હોય એમ સ્પષ્ટ જણાતું હતું.

ઉપરના આનંદ અને સુખનો અનુભવ કરતી એકતરૂણબાળા પોતાના પિતાના બગીચામાં સ્નાનવિધી પુર્ણ કરી, પોતાની એક સખીસાથે ફુવારાને અઢેલી ઉભી ઉભી સૃષ્ટિસૌન્દર્યનો વિચાર કરતી કુદરતી કૃતિમાં લીન થયેલી હતી.

તેના પોશાક ઉપરથી તે એક ધણિક જ્ઞાતિની પંદરેક વર્ષની વયની કુંવારી બાળા હોય એમ જણાતું હતું, ને હતું. ને હતું પણ તેમ સૃષ્ટિસૌન્દર્યના આવા અવરણય દેખાવથી આ બાળાનું મન હવે ઉમરના પ્રમાણમાં કાંઇક વ્યગ્ર થતું હતું, પોતાના કોમળ હાથની ટચલી આંગળી પાસેની આંગળી પોતાના પરવાળા જેવા હોઠને લગાડી તે વિચારમાં લીન થયેલી હતી

તેના ખુબસુરતી, વય અને પોશાક એવાં આકર્ષણીય હતાં કે ગમે તેવા કામજીતેન્દ્ર પુરૂષને પણ બે ઘડી તે ભાન ભુલાવ્યા વિના રહેજ નહીં. અત્યારે તેણે આકાશી રંગની,ગુલેનાર રંગના નેફા-ઘાઘરી પહેરી હતી, ને આ રેશમી ઘેરવાળી ઘાઘરીને નીચે ફરતી જેપુરી તેમ મુકી શોભામાં વધારો કરવામાં આવ્યો હતો ફક્ત અંબોડાના આધારેજ માથા પર ટકી રહેલી તેની ગુલાબી, સતારાની

ડાબ્યાની સાડી, તેના પિતાનું શ્રીમન્તપણું બતાવી આપતી હતી તેની પોપટીઆર ગનીચોળીમાંથી પરાણે બહાર નીકળવાને કોશેશ કરતાં સ્તનુયુગ્મો અંગૂળીને એવી સહેલાઇથી મળતાં આવતાં હતાં કે તે તેની સખિનાં મશ્કરીનાં સાધનો બન્યાં હતાં. તેની પાસેજ તેની સુમતિ ઉભેલી હતી. અચાનક એક પક્ષી આપણી વાર્તાની નાયેકા વિજયા પાસેથી ઉડી ફુવારા તરફ ગયું સુમતિને મશ્કરીનું સાધન હાથ લાગ્યું. પોતાની સખીના ખભાઉપર હાથ રાખી પેલા પક્ષીત રફ આંગળી રાખી,તે દેખાડતી તે બોલી;—

' વિજયા, બહેન ! જો જો ? પેલા પક્ષીએ બીચારાએ કેવી જબરી ભુલ કીધી ! આતારા પયોધરો અમૃતફળની માફક જે ડગાઇ ગયા છે તે જોતો ખરી ! તે પક્ષીને અમૃતફળનો સ્વાદ લેવા ઇચ્છા થઇ હશે. આવી ઇચ્છાથી તે મારી તરફ ઉડીને આવ્યું ને આ તારા પયોધરસમિપ પહોંચ્યું. અમૃતફળ જાણી તેને ચાંચ મારી ફોલવાની તેની મારા જાણવામાં આવી. હું તેને તે તરફથી દુર કરવા કાંઇ પણ યત્ન કરૂં તે દરમિયાન તો તે કાંઇ અવાજથી પેલા ફુવારા તરફ ઉડી ગયું જોયું બહેન ? માટે હવે તો તું ઘરમાંજ રહેતીજા, બહાર ન નીકળ: આ તો ઠીક થયું તે હું તારી પાસે હતી ને વળી તું પણ ઉભીજ હતી; પરંતુ જો તું આગાશી જેવા સ્થળમાં એકલી સુઇ ગઇ હોય તો મહા પંચાત થાય. પક્ષી જેવા ભુલ ખાય તો અન્યને મરટે પુછવું શું ? મારે તો વિજયશેકને આ બાબત ભલામણ કરવી પડશે કે તમારે અમારી સખિને કદી અગાશીમાં એકિલાં પોઢવા ન દેવાં. માફ કરજો બહેન ! એ તો અમારી મશ્કરીઓ એવી હોય, '

' સુમતિ બહેન ' વિજયા શરમાતી શરમાતી બોલી ' તને તો હમેશ આવીજ રીતે મશકરી કરવાની ટેવ પડી છે, પણ પછી ત્યાં ગયા પછી મારી મશકરીઓ કરવા કોણ આવશે ? મને તો તારાવિના ત્યાં નહીંજ ગમે હો. હું એકલી ત્યાં કેમ રહી શકીશ ? સખી તે દહાડા તો હવે આવતાં જાય છે. આજ પોષ વદિ ત્રીજ—ચોથ થઇ હશે ને લગ્નનું મહાશુદિ સાતેમનું શુભ મહુર્ત છે. બહેન તારૂં સુખ ને તારી મશકરીઓ તો મને હમેશ યાદજ આવ્યા કરશે. '

"બહેન, ગભરા નહી" સુમતિ વિજયાને ભેટી પડી બોલી બહેન આપણી બાળાઓની જીંદગી સાસરે સ્વામિસેવામાં ગાળે ત્યારેજ શોભે. બાપના ઘરમાં પડી રહી તો આપણે શું શોભીએ બહેન ? ખરૂં બોલજે-હું જેને જ્યારે પરણી ત્યારે કેવી રડતી હતી પણ તે પહેલીજ વખત. સાસરે જવું એ તો આપણો ધર્મ છે, તે વિના સ્વામીસેવા શી રીતે બની શકે ? પણ બહેન ! વિજયશેઠ જેવા કરોડપતિને ત્યાં પત્નિ તરીકે જઇ પછી તું મને યાદ તો કરીશ ને ? જો ! જો ! આ સામેના ઉંચા વૃક્ષતરફ નજર કર. આ પેલી સુંદર લતા તે વૃક્ષને બાથ ભરી કેવી વીંટાઇ રહેલી છે ? જોઇલે બરોબર ! તારે પણ આ સુભાગ્યણી વલ્લી જેવો વખત આવશે અને પછી તારે શરમરૂપી પડદો તોડી પ્રિય ભરથારને પ્રેમથી એવીજ રીતે વળગી રહેવું પડશે અને ત્યારેજ તું પુર્ણ ભાગ્યશાળી બનીશ. અને જ્યારે આવી રીતે તું કોઇ દીવસ પતિસાથે આવા બાગમાં ઉભી હોઇશ ને આવી રીતે કૃષ્ણરંગી કોયલના મધુર શબ્દો સાંભળી આનંદ સરિતામાં તણાતી હોઇશ ત્યારેજ ખરા પ્રેમ રહસ્યનું તને ભાન થશે. હજુ તેં ઘર બહાર પગ મુકયો નથી એટલે તો તે લેઝતની જોઇએ તેવી તને માહિતી નજ હોય. પછી તો વર ઘેલી થવાની ને સખીને બોલાવવાની પણ નહીં. ! ખરૂં કે સખિ, વિજયા ! બોલ તો ખરી. હવે તો રાત નાની ને વેશ ઝાઝા. હવે તો સાસરાની તૈયારીને તેના વિચારમાંજ ગુંથાવું પડશે ને બહેન તારે !"—

"બહેન, સુમતિ" વિજયા શરમાતી અચકાતી બોલી "શું તું બોલી બકી જાઉ ? હું વિજયા તારો પ્રેમ, સભિભાવ અને ઉપકાર કદિ વિસરી જાઉં તે તો તારે મનમાં પણ ન લાવવું. સમજી ? તારા વિરહના દુઃખ માટે હું અત્યારથીજ વિચારમાં છું ત્યાં તું આવા ઉતાવળીઆ વિચારથી ખોટા ખોટા વિચાર ન બાંધ ! તું તો મારી સગી બહેન છે. તને તે કદી ભુલું બહેના"—

" ના, વિજયા " સુમતિ વિજયાને અટકાવતી બોલી "એ તે શું ? હું તો મસ્કરી કરતી હતી તેમાં આટલું માઠું શું લગાડવું. સખીઓ તો લગન સમયે આવી કેટલીએક મસ્કરીઓ કરે. તેમાં માઠું શું લગાડવું. ?"

"ના સુમતિ" વિજયા બોલી " હવે કદી હું માઠું લગાડીશજ

નથી. હશે પણ અહીં જ્યારે ગુણવંત ગુણનામંદર શીરોમણી તપસીજી મહાસતિજી પધાર્યા હતા ત્યારે તારી અને મહાસતિની સલાહથી દરેક માસના શુક્લપક્ષના પંદર દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળવા જન્મ સુધીની મેં ઇશ્વર સાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા લીધી પણ જો આ વાત તારા તરફથી કોઇને જણાવવામાં ન આવે તેની પુરતી સાવચેતી રાખજે; કારણ આવી વાતો સાંભળી લોકોમાં કેટલાએક સારૂં બોલે ને કેટલાએક માઠું પણ બોલે; માટે વાત છાની રહે તેમાં માલ છે પણ પતિઆજ્ઞાવિના મારા તરફથી થએલા આ કારયમાં તેમની સંમતિની મારે આવશ્યકતા હતી. પણ હશે થયું તે થનાર નથી. વળી મારા શ્વસુરપક્ષ । સર્વ કોઇ બ્રહ્મચર્ય અને શિયળનો મહિમા જાણે છે તેથી જો તેઓ આ વાત જાણશે તોપણ કશો બાધ નથી. બનતા સુધી કોઇ આ વાત ન જાણે એવી હું તજવીજ તો રાખીશજ. પણ આ વાત પતિથી તો છુપી નજ રહી શકે, તેમ છતાં મને ખાત્રી છે કે આ સંબંધી તેઓ તરફથી મને જરાપણ હરકત મળશેજ નહીં કારણ તેઓ પોતે પણ બ્રહ્મચર્યના શુભ ફળને જાણવાવાળા છે.

ઉપર પ્રમાણે વાતચીત કરી બન્ને સખિઓ ઘરમાં ગઇ અને ત્યાંથી સુમતિ, વિજ્યાની રજા લઇ પોતાના ઘર તરફ રવાના થઇ. વિજયા ગૃહકારયમાં પરોવાઇ.

લગ્નની તઇયારીઓ થવા માંડી, હાલના—હિંદુઓ—અને તેમાં વિશેષે વણીકજ્ઞાતિમાં કરજ કરીને પણ વિવાહ સારી રીતે કરવાનો રીવાજ બનતો આ એકનો વણીક જ્ઞાતીના અને વળી શ્રીમંત શેઠ હોવાથી વિજયાના લગ્ન સંબંધી કિમતી શણગારોથી સર્વે તઇયારીએ શરૂ થઇ,

લગ્નની આ વાતથી વચ્છ દેશમાં કોસમ્બીનગરીના નગરશેઠને ત્યાં લગ્નપત્રિકા મોકલી વાકેફ કરયો વાકેફ કરયો. નગરશેઠને ત્યાં પણ પુત્ર વિવાહની સર્વે તૈયારીઓ થવા માંડી. પોતાના વિનિત ગુણવંત પુત્રના વિવાહમાં શેઠે પોતે અગ્ર લઇ સર્વે તઇયારીઓ કરવી શરૂ કરી.

નગરશેઠનો માનીતો પુત્ર વિજયશેઠ જેના વિવાહ માટે સર્વે તઇઆરીઓ થઇ રહી હતી અને જે વાંચનારે વાર્તાની શરૂઆતમાં જોયેલ બાળા વિજ્યાને માટે નિર્માણ થયેલો પતિ હતો, તે, લગ્નનો દિવસ સમિપ હોવાથી હીંદુસંસારના રિવાજમુજબ આભુષણોથી પોતાનું શ્રીમન્તપણું બતાવી આપતો, અત્યારે કોસમ્બી નગરી-

ના ભરબજાર વચ્ચે થઈ પોતના એક સ્નેહી સાથે ગાડીમાં બેસી આવ્યો જતો હતો. તેની ઉમ્મર આશરે વીસેક વરષની હતી. તેનું શરીર વ્યભિચારહિત હોવાથી અર્વાચીન શ્રીમન્તોના પુત્રો જેવું એક વડાવ નહીં હતું, પરંતુ તેની લંબાઈમાં શોભે તેવી રીતે બરાબર તેનું વિશાળ કપાળ તે બુધ્ધિમાન છે એમ બતાવી આપતું હતું. આટલી ઉમ્મર સુધી બ્રહ્મચરયવ્રતની ઉમદા શીખામણ હૃદયમાં કોતરી રાખી, તે વિષયને રસ્તે ચડયોજ ન હતો. તેના સોબતીઓ પણ તેને મળતાજ મતના અને બ્રહ્મચરયની મહત્તાને સમજવાવાળા હોવાથી તે બ્રહ્મચરય સંબંધી પોતાની ટેક સારી રીતે જાળવી શક્યો હતો. અર્વાચીન શ્રીમન્તનો વીશ વર્ષનો એકવડીઆ શરીરનો એક પુત્ર આટલી ઉમ્મરમાં હાજી હા મિત્રોની શીખવણીથી કેવો વિષયાંધ થઇ ગયો હોય તેનો વિચાર વાંચનારને સહેજ આવ્યા વિના રહેશેજ નહિ.

'વિજયભાઈ.' તેની સાથે બેઠેલા તેના મિત્રે કહ્યું 'આજ તો સોમવાર થયો ને તિથિ પોષ વદિ અગાસ ઠીક. ત્યારે લગ્નને તો હવે ફકત સાત દહાડાજ રહ્યાને. ? આવતે સોમવારે તો લગ્ન છે. ને આપણે અહિંથી રવિવારના સવારેજ નીકળવું પડશે. ઠીક. હું પણ હવે સર્વ તઇઆરીઓ કરવા માંડું. સ્નેહિના લગ્નમાં સગાં કરતાં સ્નેહિઓને વધારે માણવાનું હોય છે કારણ અમે તો તમારી સાથેજ રહેવાનાને."

'હા નરસીંહલાલ' વિજયશેઠ પોતાના મિત્રને જવાબ આપતો બોલ્યો 'સ્નેહિના આનંદમાં ભાગ લેવો એ સ્નેહિની ફરજ છે. આપ મારા સુખ દુઃખના શાથી અને સ્નેહિ મિત્ર છો. આપના મારા ઉપર કેટલા કેટલા ઉપકાર થયા છે. હું તો આપના ઉપકારના બોજા તળેજ દબાઈ ગયો છું. આપના ઉપકારોનો બદલો હું આ જીવનમાં વાળી શકવા શકિતવાન થવાનોજ નથી. અહા ! કેવી તમારી ઉમદા શીખામણો.

'ખરૂં મિત્ર વિજય !' નરસિંહલાલ બોલ્યો ' મિત્રની ફરજ છે કે મિત્રનું ભલું કરવું. મેં મારી ફરજ કરતાં કશું વિશેષ કરયું નથીજ, ને તેમાં આભાર અને ઉપકારનો બોજો માથા ઉપર રાખવાની કંઈ આવશ્યકતા નથી. ગમે તેવા ભલાને અર્થે આપણાથી બને તેટલું કરવું એવી ઇશ્વર પ્રત્યેની આપણી ફરજ છે તો એક

સ્નેહિનું ભલું કરવા પશ્ચાત પડવું કેટલુ શોચનીય કહેવાય ? માટે મહતના આભારના ઉદગારો ન કહાડો। તેમાં આભાર માનવા જેવું કશું છેજ નહી.'

'નહીં કેમ ?' વિજયશેઠ બોલ્યા 'આભારતો જેટલો માનું તેટલો થોડોજ છે. આપની સોબતથી મારો તો જન્મારોજ સુધરી ગયો છે. જુવોને તે દિવસ તમે ગુરૂ મહારાજ શ્રી પાસે મને દરેક માસના કૃષ્ણ પક્ષના પંદર દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળવા જન્મસુધીની ઈશ્વરસાક્ષીએ જે પ્રતિજ્ઞા લેવરાવી છે તેથી શું તમે મારૂં બોહ્યું શ્રેય ઇચ્છયું છે ?'

'વાહ ! તેમાં વિશેષ મેં શું કર્યું ?' નરસિંહલાલ બોલ્યા 'વિષય વિગેરે દુરગુણમાંથી પોતાના સ્નેહિઓનું વલણ ઓછું કરી તેઓનું શ્રેય ઇચ્છવું એજ સ્નેહિની ખરી ફરજ છે ને તે ફરજ મેં કશું વિશેષ નથી કર્યું'

ઉપર પ્રમાણે મિત્રો વર્તાનેવિવેચન કરતા ચાલ્યા જતા હતા, લગ્નના દિવસો આવી પહોંચ્યા. શેઠની શ્રીમન્તાઈ પ્રમાણે જાન પરણવા ગઈ. જાન અને જાનયાનું વિવિધ વિવેચન આપી વાંચનારને વધારે કંટાળો આપવો યોગ્ય ન ધારી વાંચનારને એટલીજ સુચના કરવી પુરતી છે કે તેઓએ એક શ્રીમન્ત વણિકની બહારગામ જતી જાનનો ચિતાર મનમાં લાવવો.

હિંદુ રિવાજ મુજબ વિજયશેઠ અને વિજયાનાં નિરવિઘ્ને લગ્ન સમયની વિધિઓથી વાંચનારાઓ વાકેફગાર હોવજ અને તેથી અત્યારે તેનું પુનઃ સ્મરણ કરાવવું આવશ્યક નથીજ.

કૌશમ્બી નગરીના નગરશેઠની વિખ્યાતી અને ભલમનસાઈ એટલી બધી હતી કે પોતાના પુત્રને પરણાવવા આવતાં કુળની આબરૂ પ્રમાણે લ્હાણી તથા વરોઠી વગેરે કરયા વિના જવાય નહી. વરોઠી અને લ્હાણી બહુ સારી રીતે થઇ એટલે તે ગામના અન્ય શેઠીઆઓએ એક દિવસ જાનને પોતાને ત્યાં રોકી. પાંચ દહાડા પોતાના વેવાઇને ત્યાં રીવાજ મુજબ રહી. બીજા પંદર દહાડા નગરશેઠને તેજ ગામમાં રહેવું પડયું.

જ્યારે વિજયશેઠજાન કૌશંબીનગરીમાં પહોંચ્યા ત્યારે કૃષ્ણપક્ષની વદી બારશ અને સોમવારનો દિવસ હતો. બહુજ ધામધુમથી જાનનું સામૈયું કરી જાન સાંજના સાત વાગતે નિરવિઘ્ને નગરશેઠ

ને ઘેર પહોંચી. સર્વ જાનઈયાઓ અત્યારે નગરશેઠને ત્યાં ભોજન લઇ પોતપોતાને સ્થાનકે વીખરાઈ ગયા.

વિજય શેઠ પોતાના માતા પિતા અને સગા સ્નેહિઓને સ્નેહ પુર્વક નમન કરી તેઓનો શુભ આશીરવાદ મેળવી, દંપતિ માટે જે નિરાળુ શયનગૃહ નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું ત્યાં આટલી વય સુધી કદી પણ અનુભવ ન મળેલ એવી પોતાની અરધાંગનાની અમૃત વાણીનું પાન કરવા હર્ષથી ગયો, અને પહેરેલ કપડાં ઉતારી ફક્ત એક હીરકોરી ધોતી તથા એક બંડી પહેરી રાખી નવિન દંપતિને માટે નિરમાણ કરેલા નવા પલંગપર પગપર પગ ચડાવી દ્વારતરફ નજર રાખી, હૃદયહારિણી હવે મળવા આવશે ને હજુ તો 'વ્રતના ત્રણ દિવસ બાકી' છે તો શી રીતે જવાબ આપવો તેવો વિચાર કરતો સ્થિર બેઠો.

'વ્રતના ત્રણ બાકી' એ શબ્દોથી વાંચનાર ગુંચવાડામાં ન પડે માટે તેની સમજણ પ્રથમ પાડવી જોઇએ. વાંચનારને માલમ હશે કે જ્યારે કૌસમ્બીનગરીની ભરબજારમાં વિજયશેઠ અને નરસિંલાલ ગાડીમાં બેસી ફરવા જતા હતા ત્યારે તેમની વચ્ચે શી વાત ચીત થઇ હતી! કૃષ્ણપક્ષના પંદર દિવસ સુધી બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળવાની ગુરૂમહારાજશ્રી પાસેથી વિજયશેઠે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી તે વાંચનારને યાદ હશેજ. આજ મહાવદી બારશ હતી અને હજુ વિજયશેઠને પોતાના વ્રતના ત્રણ દિવસો બાકી હતા નવિન તરત પરણેલ જોડું પ્રેમ રહસ્યનો કશો લાભ લીધાવિના પ્રથમની ત્રણ રાતો કહાડી શકે એ વીશે વાંચનારને પોતાના મનમાં કશો વિચાર ન લાવવા વિનંતી કરી વિજયશેઠની વાતતરફ ધ્યાન આપવા ખાસ વિજ્ઞપ્તિ છે. કારણ કલ્પનામાં વાનરનો ગુણ રહેલો છે.

પોતાના પિતાના ગૃહના ઉપલા માળના એક વિશાળ દિવાનખાનામાં પલંગપર બેશી વિજયશેઠ વિસાર માળાના મણકા ફેરવે છે. તમામ બારીઓ અને પાસેના અગાસીમાં જવાનું દ્વાર પણ ખુલ્લું હોવાથી મદમંદ મીઠી પવનની લ્હેરો ચાલી આવે છે. દિવાનખાનામાં શેઠની શ્રીમન્તાઇ મુજબ પ્રાચીન વખતમાં વપરાતું યોગ્ય ફરનિચર ગોઠવી દીધું છે. પલંગની સામેજ પલંગમાં બેઠાં બેઠાં જોઇ શકાય એવો એક મોટો અરીસો ગોઠવેલો છે કે જેથી પલંગની અંદર બેસતાંજ તેના ઉપયોગીઓ પોતાના આખા શરીરના શણ-

ચારને સહેલાઇથી સંપુર્ણ રીતે જોઇ આલ્હાદ પામી શકે. દિવાન-ખાનાનું વર્ણન અને તેની શોભાની અન્ય ટાપટીપ આપતાં આ વાર્તાની સાથે તેની એક જુદીજ વાર્તા લખવી પડે એ વાત તો જુદી પરંતુ દરેકનું નામ અને દરેકની બનાવટ સારૂ પ્રાચીન સમયના વણકર -દરજી-સુતાર અને ચીતારાની વાતોથી વાકેફ થવું પડે અને વળી વિશેષ મહેનત થઇ પડે. માટે વાંચનારાઓએ પ્રાચીન સમયના એક શ્રીમન્તના દિવાનખાનાનું ચિત્ર પોતાની આગળ ખડું કરી લેવું કે જેથી લખનારને તેટલી મહેનત ઓછી પડે.

વિજયશેઠના વિચારનો અંત ન આવ્યો પરંતુ દાદર ચડતા નેપુરના અવાજે તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું. તે વિજયાનો-પોતાની નવિન પ્રેમીકાનોજ અવાજ હોવો જોઇએ એમ તેણે ધાર્યું. ધારણા ખરી પડી વિજયા શરમાતે ચ્હેરે ઉપર આવી વગર બોલ્યે મ્હોડું નીચું રાખી સ્વામિનાથની સામી ઉભી રહી. આટલા સમય પર્યંત કોઇ વખત પણ બોલવાની તક ન મળેલી હોવાથી બોલવાની પહેલ કોણ કરે તે જોવાનું હતું. શરમમાં ને શરમમાં વિજયાએ પોતાના હાથ જોડયા અને શરમ દુર કરીને પ્રાણનાથને પગે પડી. વિજયશેઠે એકદમ ઉઠી પોતાના પગ પાસેથી તેને ઉઠાડી પોતાની સાથે પલંગપર બેસાડી.

વાંચનાર ! નવિન જોડું પહેલી વખત અને આટલી ઉમ્મરે જ્યારે મળતું હશે ત્યારે તેમનો પહેરવેશ કેવો આકર્ષીય હશે ? ને તેમાં વળી આ નગરશેઠનાં પુત્રવધુ એટલે તેનાં આભુષણો અને વસ્ત્રો વીશે લખવું શું ?

ગુલાબી રેશમની ઝીણી સતારા સાથે ભરેલી કોરનો આકાશી રંગનો ઉડતા ઘેરવાળો ઘાઘરો અને ગુલાબી સોનેરી બુટાથી ભરેલી બારીક સાડીમાંથી દેખાતો ઘાઘરાનો લીલો નેફો જુદા જુદા રંગના પ્રકાશ પડવાથી ખરેખર મેઘધનુષની પેઠેજ શોભા આપતો હતો. તેનું ગોળમટોળ હાસ્યથી ભરપુર, ગુલાબી ગાલોથી શોભીતું નમુનેદાર મુખ ગમે તેવા કામજીતેન્દ્ર અને સમાધીમાં બેઠેલા સાધુ પુરૂષોનું પણ ભાન ભુલાવી દે તેવું હતું. તેની કુદરતિ શોભામાં તેણે પહેરેલો પોશાક વિશેષ વૃદ્ધિ કરતો હતો અને અત્યારે તે એક સ્વર્ગની રંભા સમાન પરી જેવી જણાતી હતી.

વિજયશેઠ પોતાના વ્રતના ત્રણ દિવસો હજુ બાકી હોવાથી તો

જાગૃત ન થાય ત્યારે કશું બોલ્યા વિના શય્યામાંજ પડી રહ્યા. વિજયા પતિને થાક લાગ્યો હશે જાણી પોતાના કોમળ કરથી તેની પગચંપી કરવા લાગી. તેમ કરતા વિજયશેઠે ના પાડી, તેથી વિજયા પ્રાણપતિ તરફ શરમાને ચ્હેરે એક નજરથી જોઇ રહી. આંખે આંખ મળી વિજયાના હૃદયમાં કામનો તણખો પેઠો. ને ખુલ્લી બારીઓ વાટે આવતા મંદ મંદ પવને તે અગ્નિનું બળ વધાર્યું ભરપુર સુખાવસ્થામાં આવેલી બાળા હવે વિચાર સાગરમાં ગોથાં ખાવાથી પ્રાણનાથ ! કેમ કશું બોલતાં નથી ? શું હજુ તેમનો થાક નહિ ઉતર્યો હોય ? મારે હવે કાંઇપણ પતિને રંજન કરવા હોય તો ત્રણ દીવસમાંજ થઇ શકે તેમ છે. કારણ આજે કૃષ્ણ પક્ષનીજ બારશ છે તો હજુ શુક્લ પક્ષને ત્રણ દિવસની વાર છે માટે ત્રણ દિવસમાં મારાથી બને તે રીતે પતિને મારે સંતોષ આપવોજ જોઇએ ત્રણ દહાડા પછી મારે બ્રહ્મચર્યવ્રત શુક્લ પક્ષના પંદર પાળવાનું છે તે વ્રત મારે ભુલી જવું ન જોઇએ. પરંતુ પ્રાણનાથને શી ખબર કે રતિસુખમાટે ફક્ત હાલ તો ત્રણ દિવસજ છે ? તે કેમ કશું બોલતાં નથી ? માથું તો નહીં દુઃખતું હોય ? અગર શરમના માર્યા આમ મુંગા નહીં બેસી રહ્યા હોય ? ''—એમ વિચાર કરીને છેવટ હિમ્મત ધરીને પતિને હાથ જોડી સવિનય વિનવવા લાગી—પ્રાણનાથ ? આપને શરીરે આજ આરામ નથી શું ? માથું દાબું-દયો'—એમ કહી પોતાના કોમળ કરથી પતિનું માથું દાબવું પુનઃ શરૂ કર્યું.

"પ્રિયા, વિજયા !" હવે વિજયશેઠ બેઠા થયા અને શરમ ઓછી કરી હિમ્મતથી બોલ્યા —"હું મુંગો હતો તે સકારણજ હતું તું આજથી મારૂં અર્ધાંગ થઇચુકી છું તેથી મારી છુપી વાતથી પણ મારે તને વાકેફ કરવીજ જોઇએ—સાંભળ જો હું મારૂં અંતઃકરણ તારી પાસે ખુલ્લું ન કરૂં તો મારે વિષે અન્ય વિચારો તારા મનમાં જન્મ ન પામે એ વાસ્તવિક છે, માટે કશા પણ વિચારો તારા કોમળ અંતઃકરણમાં જન્મ ન પામે તે પહેલાંજ હું મારૂં અંતઃકરણ તારી પાસે ખુલ્લું મુકી દઉં છું. સાંભળ—મારા સ્નેહિ મિત્ર નરસિંહલાલ—ઓળખ્યાને ? તારી સહચરિ સુમતિના પતિ—હવે ઓળખ્યા ! તેની સંગાથે મેં અહીં ગુરૂમહારાજશ્રી પધાર્યા હતા તેમની પાસે શિયળ અને બ્રહ્મચર્યનો મહિમા જાણી કૃષ્ણપક્ષના પંદર

દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળવાની બાધા પ્રતિજ્ઞા લીધેલી છે. આજે કૃષ્ણપક્ષની બારશ થઇ અને હજુ વ્રતના ત્રણ દિવસો મારે બાકી છે તેથી તારો હું સત્કાર કરવા પશ્ચાત પડયો છું—પરંતુ શિયળનો મહિમા તારા મનમાં લવી ત્રણ દિવસ તે બાબત કશો વિચાર ન લાવતી. ”

વાંચનાર ! વિજય શેઠના મુખમાંથી નીકળેલા ઉપર હદ્દગારો શ્રવણ કરતાં વિજયાની કેવી દશા થઇ હશે તે કહેવા કરતાં કલ્પવી વધારે સુગમ પડશે. તેની વિચારસરિતાનું પુર વધ્યું ને મનમાંજ તે વિચારવા લાગી—આ શું? પ્રાણનાથને કૃષ્ણપક્ષના પંદર દિવસ બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળવાની પ્રતિજ્ઞા છે ને મારે શુકલપક્ષના પંદર દીવસ બ્રહ્મચર્ય પાળવા પ્રતિજ્ઞા છે તો હવે તો આખો મહિનો બ્રહ્મચર્યમાંજ જાય ? હવે રતિસુખ અને વિષયસુખનો તો મારે મનમાં વિચાર પણ ન લાવવો, કારણ તેથી વળવાનું શું ? રતિસુખ આ દમ્પતિને માટે નિર્માણ થયેલજ નથી. માટે હવે તે ફેરફેરાય એવાં એક ચિન્હ પણ મારા તરફથી અનાયાસે ન થઇ જાય તેની મારે ખુબ સાવચેતી રાખવી જોઇશે. મારે જે પ્રતિજ્ઞા છે તેથી પ્રાણનાથ અજાણ છે અને વખતે તેના તરફથી તેવાં ચિન્હો થઇ જશે તો પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થશે તો મારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ ન થાય માટે મારી પ્રતિજ્ઞા પણ મારે તેમને જણાવવીજ જોઇએ. ”

ઉપર પ્રમાણે ઉમદા વિચાર કરી તે મુગ્ધાએ હાથ જોડી પતિની સન્મુખ ઉભી રહી પોતાના વિચાર દર્શાવવા શરૂ કર્યા—‘ પ્રાણવલ્લભ ! જીવન આધાર ! મારા સુખદુઃખના સાથી ! આપે આપનું અંતકરણ મારી પાસે ખુલ્લું કર્યું તો મારે આપનાથી મારા અંતઃકરણનું બારણું બંધ રાખવું એ ઘણુંજ અયોગ્ય ગણાય, અહાહા ! સ્વામીનાથ ! અને બ્રહ્મચર્યનો મહિમા જાણી આપે જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે બહુ શ્રેષ્ટ અને સ્તુત્ય છે અને તે મારા પ્રાણધાર પ્રાણપતિએ લીધેલી હોવાથી મારે મગરૂર થવાનું છે. પરંતુ સાંભળો, આપને જણાવવા હું રજા લઉં છું કે આપની માફક મેં પણ શિયળનો મહિમા જાણી શુકલપક્ષમાં શિયળ પાળવાનું વ્રત કરેલું છે. જેમ આપે કૃષ્ણપક્ષનું વ્રત લીધું છે તેમ મેં શુકલ પક્ષનું વ્રત લીધું છે એટલે હવે વિષયસુખ સંબંધી મનમાં કશો વિચાર રહી લાવવોજ નહીં. કારણ બેમાંથી એકનું વ્રત ભંગ થાય એવું આચરણ આપણા

એમાંથી એકેનું થવું ન જોઇએ,' આથી તે બાળા વિશેષ બોલી શકી નહીં વિજય શેઠ આ સાંભળી કેવા વિચારમાં પડયો હશે ? વાંચનાર ? બીજું શું ? દઢ મન સાથે હવે વ્રત પાળવુંજ ને તેનો ભંગ ન થાય તેની પુરતી સંભાળ રાખવી. એક બીજાને જાણ કર્યા વગર આવી જુદી જુદી બાધાઓ લેવાઇ ગઇ તેથી પ્રથમતો યુવાવસ્થાના મદથી તેના મનમાં કાંઇક ખેદ થયો પરંતુ પછી લીધેલું વ્રત પરિપુર્ણ કરવુંજ એવા દઢ નિશ્ચયથી તેણે પોતાની પ્રાણપ્રિયાને કહ્યું—' પ્રિયા—જે થાય તે સારાજ વાસ્તે. પ્રારબ્ધના પ્રયોગો પ્રમાણે જે થવું જોઇએ તે થઇ ચુકયું છે. હવે તેને માટે કશો વિપરિત વિચાર કરવાથી પણ દોષિત થવાય તેમ છે માટે હાલ આપણે તે વિષે કશું બોલવુંજ નહીં અને જગતનિયંતા મહાપ્રભુજીનું ધ્યાન ધરી લીધેલી પ્રતિજ્ઞાઓમાં કશી વ્રતનું ભગાણુ ન પડે તેની ખાસ સાવચેતી રાખવી આ બાબત વિશેષ તારા જેવી શાણીને શું કહેવું ? તે બાબતનો તેં તારા મન સાથેજ યોગ્ય વિચાર કરતાથી અત્યારે કામદેવનું સામ્રાજ્ય છે અને તે વખતમાં હવે વધારે વખત જાગૃત રહેવા હું માગતો નથી બોલ પ્રિયા ! વીચાર કરીને જવાબ આપ કે આ બાબતમાં તારો શું અભિપ્રાય છે.?'

'પ્રિય પ્રાણનાથ ' વિજયા પ્રાણપતિને અનુમોદન આપતી બોલી –' આપ જે કહો છો તે અક્ષરશઃ સત્યજ છે ને મારો પણ તેવોજ અભિપ્રાય છે તેની સાથે અલ્પમતિ પ્રમાણે મારે આપના લાભને માટે એવું એક કહેવાનું છે કે— જગત્માં આપણી આ વાત પ્રકાશમાં ન આવે અને અલ્પ વિચારના માણસોને આપણી વાત ગપાટાનો વિષય ન થઇ પડે–પ્રતિતો એજ છે કે મારે અને આપને આવું વ્રત છે એવી ખબર આપનાં માત પિતા સુદ્ધાં કોઇને પણ ન પડવી જોઇએ. કારણ એક કાનથી બીજે કાન જતાં વાતને વાર લાગતી નથી. એક જુવારના બીજમાંથી જુઓ કેટલા જુવારના દાણા પેદા થઇ શકે છે ? તેમજ જો આપનાં માતપિતાને પણ આ વાત જાણવામાં આવી તો પછી વાત વધી જશે; માટે પ્રથમ તો માત પિતાને પણ આ વાતથી તદ્દન અજાણજ રાખવાં. મારી પ્રતિજ્ઞા વિષે મારી સહચરી સુમતિ અને તમારી પ્રતિજ્ઞા વિષે તમારા સ્નેહી નરસિંહલાલ વાકેફગાર છે ને કદાચ તે દમ્પતિ વચ્ચે આપણી

પછી વાતનો વિષય નીકળતાં તેઓ આપણું રહસ્ય સમજે ખરાં, માટે કાલે તેમને પણ બોલાવી આ વાત બીજા કોઇને મોઢે ન કહે એવો બંદોબસ્ત કરવો યોગ્ય છે. સુમતિને આ બાબતની મેં પ્રથમથીજ યોગ્ય ભલામણ કરી છે. વિશેષમાં જો કે આપણે મહાવ્રતધારી છીએ તોપણ અત્યારે બીછાનું આ એક પલંગજ રાખવો. જો કે વ્રતના સંબંધમાં તેમ કરવું અયોગ્ય છે છતાં ઘરના નોકર ચાકર અને બીજા માણસોથી આપણી વાત છુપી રાખવા આપણે આમ કરવું વધારે આવશ્યક છે, ભલે એકજ બીછાનાપર આપણે બન્ને વ્રતાધારીઓ પોઢીશું તો તે વ્રતનું રક્ષણ વીર ભગવાન જરૂર કરશેજ. મનરૂપી ચકોર અશ્વની લગામ જોરથી ખેંચી રાખવી એ આપણું બન્નેનું કામ છે અને તેમાં વધારે ચાલાક થવા હમેશ આપણે પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો. જો આ અશ્વને કબજે કરી લીધો તો પછી કામદેવના તિવ્ર બાણોનું આપણાપર કશું જોર ચાલવાનું નથી. મારી અલ્પમતિ મુજબ મેં આપને મારો ક્ષુદ્ર અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે. પ્રાણપતિ આપ તેનો અવશ્ય સ્વીકાર કરશો એવી આશાથીજ."

"વાહ!" શિયળવતી પ્રિયા!" વિજયશેઠ વિજયાનો વાંસો થાબડતા બોલ્યા "શાબાશ છે. મને જોઇએ તેવીજ ઇશ્વરે અરધાંગના મેળવી આપી છે. વ્રતના સંબંધમાં તારી સુચનાઓ ઘણી ઉમદા છે ને તે પ્રમાણે વરતવા હું હમેશ તજવીજ કરીશ. ધન્ય છે તને! પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓમાં કામનો જુસ્સો વિશેષ હોય છે છતાં તેને વશ કરીને તેં સાધવીપણું બતાવી આપ્યું છે તેથી મારી અર્ધાંગનાના સંબંધમાં મારે મગરૂર થવાનું છે. વિશેષ એટલો પણ નિશ્ચય આપણે અત્યારથીજ કરી રાખવો જોઇએ કે જ્યારે આ વાતથી આપણી નગરીના લોકો વાકેફગાર થાય કે તરત આપણે આ તોફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી દુર્લભ મહેશ્વજન્મનું સાર્થક કરવા સદ્દગુરૂની સોધ કરી સંસારનો ત્યાગ કરી દેવો."

અહા! શી મહતા? વિજયા તરફથી આ ત્રીજી પ્રતિજ્ઞાને અનુમોદન મળતાં તે પસાર થઇ. રાત્રી વધારે થવાથી શિયળની મહતા વીશે વિચાર કરતું કામજીતેન્દ્ર આ યુગ્મ આખરે નિદ્રાદેવીને સ્વાધીન થયું.

વાંચનાર ! તમો દરેક તમારા સ્વતંત્ર મનથી આ દમ્પતિ વિશે તમારા મનમાં અભિપ્રાય બાંધજો.

અર્વાચીન સમયમાં બ્રહ્મચર્યની મહત્તાને સમજવાવાળું આવું એક દમ્પતિ કોઇપણ વાંચનારના ધ્યાનમાં હશે ? લખનાર તો ન ધારી શકે. અહા ! હાલના મત્ત થયેલા યુવાનોને જો આવા વ્રતવાળી પત્નિ મળી હોય તો તેઓ તરતજ બીજી કરવા જરા પણ પછાત નજ પડે. ઘરમાં એક બેઠી હોય ત્યારે બીજી કરવા આજના યુવાનોને ઘેલું લાગ્યું છે તો પછી આવી સ્થિતિમાં તેઓ બીજી સ્ત્રી કર્યા વિના રહેજ કેમ? શિયળનો મહિમા આજના યુવાનો શું સમજે તેમજ આજકાલની બાળાઓ પણ આવા શીયળને ક્યાંથી સમજે? આ તો પ્રાચીન દ્રષ્ટાંત છે ને કામજીતેન્દ્ર મનને કેવી રીતે કબજે રખી શકે છે તે બતાવી આપવાનું સાધન છે વાચકો ઉત્સુક થશો નહીં.

એક આસન—બીછાના ઉપર બાહ્ય બેનનો સંબંધ જાળવી રાખતું આ દમ્પતિ પોતાના દિવસો આનંદથી નિર્ગમન કરવા લાગ્યું. વખતને જતાં વાર શી ? પરણ્યાને એક વરસ થઇ ગયું અને હજી પુત્રવધુને સીમન્ત ન આવ્યું તેથી વિજય શેઠની મા બહુ ફીકરમાં રહેવા લાગી. બાધાઓ અને અને અનેક નિયમો તેણે લેવા શરૂ કર્યા. આ વાત જ્યારે કામજીતેન્દ્રદમ્પતિના જાણવામાં આવી ત્યારે વિજયાએ દીનતાથી પોતાના પતિને વિનંતી કરી:—' હે પ્રાણનાથ આપની માતા આપને સંતાન થાય વાસ્તે બહુ વ્રતો કરે છે અને તે સંતાનની ખોટ મારા તરફથી પુરી થવાનો સંભવ પણ નથી માટે આપને હાથ જોડી આપનાં માતુશ્રી ખાતર હું વિનંતી કરૂંછું કે આવા કારણોથી બીજી સ્ત્રી પરણવામાં શાસ્ત્રો તરફથી કશો દોષ નથી. માટે હે પ્રાણાધાર ! હું ખાસ આગ્રહથી કહું છું કે આપ હવે બીજી કન્યા પરણો, હું ખુશીથી રજા આપુંછું. હું તેને એક મારી બહેન તરીકે રાખીશ. તે બાબતનો કશો અન્ય વિચાર આપે મનમાં પણ ન લાવવો, માટે હવે મારી વિનતી સ્વીકારો."

' હે શિયળવતી !' વિજયશેઠે જવાબ આપ્યો ' આ વચનો તારૂં કુલિનપણું બતાવી આપવા પુરતાં છે હવે બીજી સ્ત્રી ! એ તું શું બોલે છે ? આ જીંદગીમાં હવે જેટલી સ્ત્રીઓ તેટલી મારી

બહેન અને માતાઓજછે. હું મારા મનનો દૃઢ નિશ્ચય હવે કદી ફેરવવાનો નથીજ બે સ્ત્રીઓ પરણે તેને પુત્ર થાયજ એવું કાંઇ નિર્માણ નથી માટે તે બાબત હવેથી મારી પાસે કશી વાત નજ કરવી. જેવી તું શિયળવતી એવોજ હું છું. હુ મારા મનનો નિશ્ચય ફેરવવાનોજ નથી.'

વિજયાએ ઘણો ઘણો આગ્રહ કર્યો છતાં વિજયશેઠ એકના બે થયા નહીં અને અંતે તે વાત બંધ પડી.

કામને જાગૃત કરવાવાળી અનેક ઋતુઓમાં પણ આ બન્ને એકજ બીછાનામાં શયન કરતાં અને ભાઇ બેનનો સંબંધ જાળવતાં આવી સ્થિતિમાં બાર વર્ષ નીકળી ગયાં. વિજયશેઠની મા સંતાન વાસ્તે બીજી સ્ત્રી પરણવા વધારે આગ્રહ કરવા લાગી; પરંતુ વિજયશેઠનો તત્ સંબંધનો દૃઢ નિશ્ચય જાણી તેણે તે વાત પડતી મુકી અને હજુ પણ પોતાની હયાત વધુને કાંઈ સંતાન થાય માટે પોતાના વ્રત-નિયમ ચાલુ રાખ્યા.

આ વાતની કોઇને ખબર પડીજ નહીં પરંતુ તે વખતના ધ્યાનીઓ અને યોગીઓ ત્રિકાળ જ્ઞાની હતા, આવા જ્ઞાનવાળા એક મુનીશ્રી દક્ષિણ દેશમાં વીચારતા હતા તેમણે ધર્મબોધ આપતાં શિયળની બાબતમાં એક વખત અનાયાસે શ્રોતાજનોને વિજયશેઠ અને શેઠાણીની વાત કહી બતાવી જે સાંભળી શ્રોતાજનો ઘણાજ ખુશી થઇ ગયા. તેમાંના કેટલાક ખુશીથી કૌસમ્બી નગરીમાં જઇ આ જોડાનાં દર્શનનો લાભ લેવા ઇચ્છા બતાવી. સદગુણી મનુષ્યો સદા વંદનીયજ છે. વિમળ કેવળી મુનીશ્રીએ કહેલી આ વાતનાં જીવતાં પાત્રોનું શુભ દર્શન કરવા જીનદાસ નામના એક ગૃહસ્થે સંઘ કહાડયો. સંઘ કેટલેક દીવસે કૌસમ્બી નગરીએ પહોચ્યો.

વાંચનાર ! કેટલીક વાતો એવી હોય છે કે જે શહેરમાં તે વાત બનેલી હોય છે તે શહેરના લોકો પણ જે વાત ન જાણતા હોય તે બહારના લોકો જાણી જાય છે. આ બાબતમાં પણ તેમજ બન્યું હતું. કૌસમ્બી નગરીમાં આવી પહોંચી એકદમ જીનદાસ નગર શેઠને ત્યાં ગયો નહી વિમળકેવલી તરફથી તેને તે બાબત કેટલીક ભલામણ કરવામાં આવી હતી અને તે પ્રમાણેજ વર્તવા તેણે પોતાના મનસાથે દૃઢનિશ્ચય કર્યો હતો. પ્રથમ બહાર મોટા ગંજાવર તંબુ તણાવી સંઘના માણસોએ તેમાં ઉતારો કર્યો સંઘની બાબત

વિષે તેવા સંઘનાં ભાગ લેનારાઓ પાસેથી સાંભળવું વધારે સારૂં છે. ધર્મસ્થાનક વીગેરે જગોએ દર્શન વીગેરે કરી બીજે દીવસે તેણે નગરશેઠ આદી અન્ય શેઠીઆઓને મળી એક ધર્મજમણ-ગચ્છ કરવા પોતાની ઇચ્છા જણાવી તેમાં એવી કબુલાત લેવરાવી જે દરેક જૈનધર્મી જમવા આવે. સાંજ પડી અને ગામની બહાર જમવા આવનાર લોકોનાં ટોળે ટોળાં એકઠા થવા માંડ્યાં. વિમલકેવલીનાં કહેવાથી જીનદાસે પોતાના તંબુ ઉપર એક શ્યામ ધ્વજા રખાવી હતી તેનું કારણ વિમલકેવલીએ એમ દર્શાવ્યું હતું જે જ્યારે વિજયશેઠનું આવાગમન તમારા તબુની નજદીક થશે ત્યારે તે શ્યામ ધ્વજા શ્વેત થઇ જશે. ગામના મુખ્ય શેઠીઆએ જ્યારે જમવા આવેલા લોકો બધા આવી ગયા જાણ્યા ત્યારે પીરસવાનું શરૂ કરવાની જીનદાસને આજ્ઞા કરી. જીનદાસે જવાબ આપ્યો—' થોભો હજુ કોઇક માણસ શહેરમાં બાકી છે માટે તપાસ કરવો તમામ માણસો આવી ગયા પછીજ પીરસવાનું શરૂ થશે. ' વળી ગામમાં બે ચાર જણા દોડતા ગયા અને એવો જવાબ લઇ આવ્યા કે નગરશેઠના દીકરા વિજયશેઠ અને તેની પત્નિ વિજયા સિવાય ગામમાં બીજું કોઇ હવે જૈનધર્મી રહ્યું નથીજ' જીનદાસે નગરશેઠને વીનંતી કરી ' આપ તેમને અહીં બોલાવો તે વિના પીરસવાનું શરૂ થઇ શકે તેમ નથી,'નગરશેઠે જવાબ આપ્યો 'અરે તેઓ ક્યાંઈ પણ જમવા જતાં નથી અને બપોરના ત્રણ પછી ઘર બહાર પણ નીકળતાંજ નથી માટે તેઓ નહી આવે તેથી તમો પીરસવાનું શરૂ કરો" સર્વે માણસો બેસી રહ્યાં હોવાથી નગરશેઠ ઘેર ગયા ને પુત્રને સમજાવવા લાગ્યા જે "દુર દક્ષીણમાંથી જીનદાસ નામના શ્રાવકે ગચ્છ જમાડવો શરૂ કર્યો છે, તારી હાજરી સિવાય તે પીરસવું શરૂ કરવા ના કહે છે માટે તમારે દમ્પતિને જમવું ન હોય તોપણ ત્યાં તો અવશ્ય આવી એ જાઓ." પિતાના આગ્રહ અને સર્વ જમનારાઓની સુગમતા ઉપર વિચાર કરી વિજયશેઠ અને વિજયા મ્યાનામાં બેસી તંબુ પાસે આવ્યાં. શ્યામ ધ્વજા શ્વેત થઇ ગઇ જીનદાસ તથા સંઘમાં આવેલા અન્ય શ્રાવકો દમ્પતિને નમ્યા ને તેઓના જીવનનું સાર્થક સમજવા લાગ્યા. જમવા આવેલા લોકો આ જોઇ વિસ્મય થયા—વિજયશેઠ પોતાના મનમાં સર્વે વાત સમજી ગયા, કે મારી વાત છતી થઇ ગઇ છે ને હવે હુ દુનિયામાં ઝાઝો વખત રહેવાનો પણ નથી,

" અરે જીનદાસ " વિજયશેઠ જીનદાસને પોતાના પગ પાસે થી ઉભા કરતા બોલ્યા–" આમાં મેં વિશેષ શું કરયું છે કે હું આપને વંદનીય થઇપડયો છું " જીનદાસ હવે મુંગો રહે કે !– સર્વેના સાંભળતા તેણે કહ્યું " અહો ! વિજયશેઠ તમે તમારી જીંદગીનું સાર્થક કરયું છે ને તેથી અમો આપને હજારો વખત વંદીએ છીએ. વિમળકેવલીના મુખથી આપના શિયળ વ્રતનો મહિમા જાણી રસ્તામાં અનેક સંકટો સહન કરી આપના દર્શન અર્થેજ અમો અત્રે આવેલા છીએ, હવે અમારો શ્રમ સફળ થયો. અહાહા ! કાજળની કોટડીમાં પ્રવેશ કરી જરા પણ ડાઘ લગાડયા વિના તેમાંથી બહાર નીકળવું આપ જેવા વીરલાઓજ કરી શકે. એક આસને સુઇ ભાઇ બેનનો સંબંધ આપજ જાળવી શકો અને ઓછી બુદ્ધિના લોકોના કહેવા પ્રમાણે શુદ્ધ સાચા હીરાનો ત્યાગ કરી કાચ આપજ ગૃહણ કરી શકે. ધન્ય છે આપનાં માત પિતાને ! ધન્ય જે દેશમાં તમારો જન્મ થયો તેને ! ને ધન્ય છે અમારા જેવા શ્રાવકોને કે જેણે તમારા દર્શનનો લાભ લઇ જન્મનું સાર્થક કરયું

નગરીના સર્વ લોકો વાહ વાહ કરવા લાગ્યા. જમણ પુરું થયું અનેપછી આ કામજીતેન્દ્ર દમ્પતિએ પોતાની પ્રતિજ્ઞાપુર્વક એકજ ઘડીએ આસંસારનો ત્યાગ કરી સંયમ ધારણ કરવા, સાધુ સાધ્વીના પોશાક પહેર્યા ને તે રાત્રી નગરીમાં ન આવતાં ત્યારથી બહાર જ ગયાં, અને તપ વીગેરે કરી જન્મનું સાર્થક કરી પોતાનું નામ આ દુનિયામાં અમર કરીતેઓ કાળાંતરે સ્વર્ગને શોભવવા આ લોકાની દુનિયાંનો ત્યાગ કરી ગયાં.

સુજ્ઞ વિવેકી વાંચનાર ! આ વાર્તા શું ઓછી શીખામણ લેવા લાયકછે ? મનને કબજે રાખવાની આ ઉપરથી શું ઓછી શીખામણ મળે છે ? કામને જીતવા પુરૂષો સમર્થ છે કે નહીં તે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજી સકાય છે.

આ વાર્તામાં વર્ણન કરવામાં આવેલ શીયળની મહત્તા મનમાં લાવી વાંચનાર મહિનાના અમુક દીવસો પણ જો બ્રહ્મચારીય પાળી શકશે તો વખનારની મહેનતનો કેટલોક બદલો મળ્યો એમલેખકધારશે.

નૂતનપુસ્તકો.

નૂરજહાન અથવા સલીમના સદની શેહેનશાહબેગમનું—આ નોવેલ નથી પણ એક પ્રખ્યાત અઇતિહાસિક સ્ત્રીનું ચરિત્ર છે પ્રસિદ્ધ દિલ્હીપતિ સલીમ જે જહાંગીરના નામથી ઓળખાય છે. તે આ સૌંદર્યવાન સ્ત્રી ઉપર આશક્ત થયો હતો. અને શેર અફગાનનું (નુરજહાંનનો પ્રથમ પતિ) ખુન કરાવી નુર જહાંન વેરે પરણ્યો. સદરહુ ચરિત્રનાં હેરજહાંનને પ્રતિ પ્રેમ, જહાંગીર ઉપર મેળવેલી સતા, જીવને જોખમે બતાવેલી વફાદારી જહાંગીરે શેર અફગાનનું ખુન કરવામાં યોજેલી યુક્તિઓ વિગેરે ભાગ ઘણાજ સારી રીતે વરણવેલો છે. એક વખત અવલોકન કરવાથી ખાત્રી થશે. કિમત ૦-૩-૦ પોસ્ટેજ ૦-૦-૬.

ચિતોડનો વેરો અથવા અકબરની ઉદારતા અને રાજપુતોનો રણોત્સાહ--સદરહુ નોવેલમાં જયમલ્લ. (ચિતોડનો સેનાપતિ) રજપુતાણીઓ વીગેરેનો સ્વદેશ માટે પ્રાણ ત્યાગ ચિત્રસેનને રાજદ્રોહનું પ્રાયશ્ચિત વિમળાનો પતિ પ્રેમ તથા પતિ કાર્યમાં પુરણ રીતે સહાયભુત થવું. અકબર પાદશાહની ઉદારતા. વિગેરે ભાગ આબેહુબ વરણવેલો છે કિંમત ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ ૦-૦-૬.

પૃથિરાજ ચહુઆણ (આર્ય વર્તનો અંન્તિમ આર્યરાજા)
આ પુસ્તકના ભોળા ભીમદેવ સાથેનું યુદ્ધ પદમાવતિનો પ્રસંગ, સંયુક્તા હરણ તથા પ્રેમ પ્રસંગ, આદિ એકવિશ પ્રકરણો અને પ્રસંગો બાત કવિ-ચંદના કવિતો પણ મુકવામાં આવ્યાં છે તેથી શ્રુંગાર,વિરહ્ભુત, કરૂણા—આદિરસો આ પુર્વ રીતે લખવામાં આવ્યો છે. ઓઅપનો મજબુત ગોલ્ટના પુઠાની છતાકિમત ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ૦-૨-૦

...જી પુસ્તકો.

...અને બાદશાહની અપૂર્વ ગમત સાથે ...
...ારી વાર્તાઓ ભાગ ૧ થી ૧૨ સુધી. ...
જેમાંની દરેક વાર્તા શોખીઓને આનંદ,
...ીજનોને પ્રેમાનંદ ઉદારજનોને આનંદ ...
...ોકોને વખતો વખત ગમ્મત સાથે ...
...નો સંગ્રહ. કિંમત ૦—૮—૦ પો. ૦—૧—૦

...અને કાલિદાસ ભાગ ૧ થી ૫ સુધી. આ
...ુસ્તક તેમના ટુંક જીવનચરિત્ર સાથે રસિલી, મનને
...થા ગમ્મત સાથે સુબોધ આપનારી અસર કારક
...ત વાંચી વિચારી આનંદી બનશો.
...ત ૦—૮—૦ પોસ્ટેજ ૦—૧—૦

...ન મુસાફરી વાર્તા—આનંદ વિનોદ, અને ધૈર્યતા
આપનાર (ચમત્કારક સાત પ્રશ્નોનું આ પુસ્તસંસા
...થી કંટાળેલા જનોને કંટાળાનોને વિસારો થવા જેવી
રસિલી વાર્તાઓમાં માનમુસાફરી યોગ્ય આસન મેળવનારી છે.
કિંમત ૦—૪—૦ પોસ્ટેજ ૦—૧—૦

	કિં. રૂ. આ. પા.
...જરજવાબી પ્રધાનની વાર્તાઓ ભાગ ૧૨ મળી	૧—૦—૦
...લજુગનાં કૌતુકો. (ચિત્ર સહિત)................	૧—૪—૦
...દાલજાન રમુજ ભંડાર.	૦—૮—૦
ભવાઇ સંગ્રહ. (ગણપતરામ રૂપરામ કૃત)	૧—૮—૦
ગમ્મતઘંટ. (મસાલાદાર મુરબ્બો)	૦—૨—૦
શેઠાના શાખા અને પંગલનું પોગળ	૦—૨—૦
કૌતુકમાળા અને બોધવચન	૦—૧૨—૦
ગુલજારે સ્રી ચરિત્ર	૧—૦—૦

☞ મારા પુસ્તકાલયમાં વેચાતાં બીજાં સંસ્કૃત ગુજરાતી અને હિંદુસ્થાની ભાષાનાં તમામ પુસ્તકોનો કેટલૉગ "સૂચીપત્ર" અર્ધા આનાની પોસ્ટની ટીકીટ મોકલી મંગાવી લેશો.

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું.

મુંબઇ—ખત્રી પુરૂષોતમ સુળચંદ. ગુલાલવાડીને નાકે.

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુટે બુકશેલર.

ત્રણ દરવાજે—અમદાવાદ.